Муниципальное бюджетное дошкольное образовательное учреждение «Детский сад №1» комбинированного вида» «Веселая карусель» Чистопольского муниципального района Республики Татарстан

Татарстан Республикасы Чистай муниципаль районы «1 нче номерлы катнаш төрдәге балалар бакчасы» «Веселая карусель» мәктәпкәчә муниципаль бюджет белем бирү учреждениесе

ДОКУМЕНТ ПОДПИСАН ЭЛЕКТРОННОЙ ПОДПИСЬЮ

СВЕДЕНИЯ О СЕРТИФИКАТЕ ЭП

Сертификат: 00E178A533C0723CFB6D2714B1E85F30D3
Владелец: Галлямова Фарида Марсовна
Действителен с 10.03.2025 до 03.06.2026

Утверждена и введенав действие
приказом заведующего МБДОУ «Детский сад №1»
от «29» августа 2025 года № 164
_____________ Ф.М. Галлямова

Программа работы воспитателя по обучению детей татарскому языку (2025-2026 учебный год)

Рассмотрена и принята
на заседании педагогического совета
протокол № 1 от 29.08.2025

Юридический адрес:
РТ, 422980, г. Чистополь,
Ул. Чернышевского д.167 «Г»
Телефон: 4-17-33
E-mail: ds1.chi@ tatar.ru

Чистополь, 2025 год

ЭЧТӘЛЕК

	Кереш сүз	
1	**Максатлар бүлеге**	
1.1	Программаның максаты һәм бурычлары	5
1.2	Программаны формалаштыруда принциплар	6
1.3	Балалар психик үсешенең яшь үзенчәлекләре	6
1.4	Программаны үзләштерүнең планлаштырылган нәтиҗәләре, максат	11
1.5	Программа буенча балаларның белем дәрәҗәләрен билгеләү	15
2	**Эчтәлекле бүлек**	
2.1	Социаль - коммуникатив үсеш	24
2.2	Танып-белү үсеше	24
2.3	Сейләм үсеше	25
2.4	Иҗади-сәнгать үсеше	25
2.5	Физик үсеш	26
2.6	Программаны тормышка ашыруда терле технологияләр, формалар, чаралар	27
2.7	Тәрбияче белән балаларның бердәм эшчәнлеге	
2.8	Педагоглар белән бердәм эшчәнлек	29
2.9	Балалар бакчасында тәрбияләнүче балаларның гаиләләре белән үзара бәйләнеш	29
3	**Оештыру бүлеге**	
3.1.	Баланыңүсешен тәэмин иту өчен психологик-педагогик шартлар тудыру	31
3.2.	Үстерешле предметлы - тирәлек оештыру үзенчшлекләре	31
3.3	Материаль-техник тәэмин иту	32
3.4	Методик осбаплар	32
Кушымта 1 Балалар белән оештырылган белем бирү эшчәнлеген оештыру расписаниесе		
Кушымта 2 Белем бирү эшчәнлеген оештыруның перспективалы комплекслы-тематик планы		
Кушымта 3 Ата-аналар белән эшне оештыру планы		
Кушымта 4 Балалар бакчасында педагоглар белән аралашу планы		
Кушымта 5 Балалар белән ял сәгате эшчәнлеге һәм тәрбия эше буенча чараларныоештыру планы		

ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

Кереш сүз

Балалар бакчасында татар теленәөйрәтү программасы (алга таба Программа) «Мәктәпкәчә теп гомуми белем бирү программасы структурасына Федераль дәүләт стандартларына» нигезләнеп тезелде. Программа 4 яшьтән 7 яшькә кадәр булган рус телле балаларның татарча аралашырга өйрәтү эшчәнлекләренең эчтәлеген чагылдыра. Программа тәлап иткән барлык метод һәм алымнар балаларны татар телен аралашу чарасы буларак кулланырга әзерләүгә юнәлдерелә.

«Туган телдә сөйләшәбез» дип исемләнгән методик комплект беренче, икенче кече яшьтәгеләр, уртанчылар, зурлар, мәктәпкә хәзерлек төркемнәре өчен дәәзерләнә. Бу комплектның төп максаты балаларны ана телендә дерес һәм яхшы итеп сөйләшергәөйрәтү булса, төп үзенчәлеге - тел системасының фонетик, лексик, грамматик тезелеше дәрәҗәләрен формалаштыру, бәйләнешле сөйләм үстерү, тел һәм сөйләм күренешлүрен аңлау (тоемлау) сәләте булдыру.

Туган телдә сөйләшергәөйрәтү гаиләдә башлана һәм мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләрендә дәвам итә. Ул балаларга ана телендә тәрбия һәм белем бирүөчен мемкинлекләр тудыру, халкыбызның рухи байлыгына, мәдәниятенә якынайту шартларында алып барыла. Мәктәпкәчә учрежденияләр, мәгариф системасының беренче баскычы буларак, нәниләрне туган телгәөйрәтүдә башлангыч роль уйный.

Беренче кече яшьтәге балаларның сөйләм эшчәнлеген оештыру системасы мәктәпкәчә яшьтәге балаларның сөйләм эшчәнлеген оештыру системасыннан аерыла. Балаларны туган телгәөйрәтү һәм сөйләм үстерүәйләнә-тирә белән таныштыру процессында бара. Шушы үзенчәлекләрне исәпкә алып, кече яшьтәге балаларның сөйләм эшчәнлеге эчтәлеген тезегәндәәйләнә-тирә предметларны һәм күренешләрне танып белүдә нәрсә чыганак булып торуы игътибар үзәгенә алына.

«Татарча сөйләшәбез» дип аталган методик комплект балалар бакчасында эшләүче тәрбиячеләргә кулланма буларак тәкъдим ителә. Комплектка, балаларныц яшь үзенчәлекләренә карап, методик кулланма, күрсәтмә һәм таратма эсбаплар, аудио һәм видеоматериаллар, балалар өчен эш дәфтәрләре туплап бирелгән. Методик комплектлар өч яшь төркеме (уртанчылар, зурлар, мәктәпкәәзерлек төркемнәре) өчен әзерләнгән, һәм аларның барысы да «Татарча сөйләшәбез» дип исемләнә. Бүгенге социолингвистик ситуациядә һәм гомуми белем бирүнең федераль дәүләт стандартлары тормышка ашу кысаларында рус телле балаларны татарча сөйләшергәөйрәтү буенча яңа укыту-методик кулланмалар эшләү зарурлыгы килеп басты.

Билгеле булганча, телгәәйрәтүнең максаты җәмгыять тарафыннан куелган социаль заказ белән билгеләнә. Татарстан Республикасыныңбелем биру системасына куйган төп бурычы - ижади фикерләүче, инициативалы, иҗтимагый тормышта актив катнашучы, белемле, ике дәүләт һәм чит телләрдә дә иркен сөйләшеп аралашучы шәхес тәрбияләү.

Рус телле балаларга татар теле өйрәтү максаты киңкырлы һәм ул берничә аспекттан тора: танып белү, үстерү, тәрбия, белем бирү.

Балаларныц татар теле буенча лексик, грамматик күнекмәләре филологик белемнәр суммасы дәрәҗәсендә генә калмыйча, ә сөйләм эшчәнлегенең барлык төрләрендә дә аралашуда кулланырлык дәрәҗәгәҗиңүе зарур. Ягъни, балалар, нинди дә булса сүзне, я грамматик категорияне тану, аеру, аңлау, тәржемә итү дәрәҗәсендә генә түгел, аларны аралашу максатында мөстәкыйль кулланырлык дәрәҗәдәөйрәнергә тиешләр. Шул вакытта гына татар телен дәүләт теле буларак өйрәнү бурычы үтәлә.

«Сөенеч» - программасы туган як тарихын, мәдәниятен, архитектурасын, табигатен, башка милләт вәкилләре, шул исәптән татарлар белән аралашуын, баланың гомуми мәдәниятенә нигез салучы уникаль чор буларак тануны чагылдыра.

Программаның эчтәлеге ФГОС таләпләренең туры китереп өч теп бүлекне үз эченә ала: максатчан, эчтәлекле һәм оештыру.

Программаның максатчан бүлеге аны үзләштерүнең максатларын, бурычларын, принципларын һәм планлаштырылган нәтиҗәләрен билгели.

Программаның эчтәлекле бүлеге биш белем бирүөлкәсендә: социаль-коммуникатив, танып-белү, сөйләм, сәнгать-эстетик, физик өлкәләрдә балага белем бирү эшчәнлеген тасвирлый.

Программаңың оештыру бүлеге программа максатларына ирешүөчен кирәкле булган белем

биру эшчәнлеген гамәлгәашыру шартлары системасын, аны үзләштерүнең планлаштырыла торган нәтиҗәләрен, шулай ук белем биру эшчәнлеген оештыру үзенчәлекләрен тасвирлый.

Рус телле балаларны татар теленәөйрәту буенча эш программасы өч бүлектән тора: максатчан бүлек, эчтәлекле бүлек, оештыру бүлеге. Программа мәктәпкәчә яшьтәге баланың үсеш закончалыкларына, шәхси һәм эшлекле якын килү турындагы фундаменталь тикшеренүләргә, тел өйрәтү процессында методик стандарт итеп кабул ителгән коммуникатив технология принципларына (Л. С. Выготский, П. Я. Гальперин, В. В. Давыдов, Лисина, В.Н. Мещерякова) чагылыш тапкан фәнни тикшеренүләргә, гамәли эшкәртмәләр һәм методик киңәшләргә, мәктәпкәчә мәгариф системасы эшчәнлеген ачыклаучы норматив хокукый актлар, нигезләмәләренә кейләнгән.

Мәктәпкәчә яшьтәге балаларга татар телен өйрәтү аларның билгеле бер күләмдә сүз байлыгын булдырудан, аралашудан башлана. Өйрәнелэ торган материаллар - күрсәтмә эсбаплар, техник чаралар, мультфильмнар, тәрҗемә яки терле хәрәкәтләр ярдәмендә аңлатыла. Пиктограммалар, терәк схемалар куллану уңышлы нәтиҗәләр бирә. Балалар тормышында уен зур урын тота. Шуңа күрә программада балаларныә татар теле дәресләрендә алган белем һәм күнекмәләрен ныгыту өчен күп терле уеннар (сузле, дидактик, сюжетлы, рольле, хәрәкәтле) тәкъдим ителә. Балаларның татар телендә сөйләшү күнекмәләре башка дәресләрдә дә, режим процессларында, экскурсияләр вакытында, бәйрәм иртәләрендә, спектакльләр караганда, музыка тынлаганда, терле уеннар уйнаганда ныгыта барыла

1.Максатлар бүлеге

1.1. Программаның максаты һәм бурычлары

Программаның максаты - татар телендә, шул исәптән башка милләт вәкилләре белән аралашу, халык уены, туган якны өйрәнү балаларны уңышлы социальләштерүне, мотивацияләүне һәм индивидуальләштерүне тәэмин итә торган милли мәдәният чаралары ярдәмендә рус телле баланыәүсешен проектлау.

Куелган максатка ирешү түбәндәге бурычларны хәл иту аша мөмкин:

- яшәү урынына, җенесенә, милләтенә, теленә, социаль статусына карамастан, мәктәпкәчә балачак чорында һәр баланың тулы канлы үсеше өчен тигез мемкинлекләр тәэмин итү;
- шәхеснең гомуми культурасын формалаштыру, аларның социаль, әхлакый, эстетик, интеллектуаль, физик сыйфатларын, инициативалылыгын, мөстәкыйльлеген һәм җаваплылыгын үстерү, уку-укыту эшчәнлегенең алшартларын формалаштыру;
- туган якны өйрәнүөлкәсендә мәктәпкәчә һәм башлангыч гомуми белем биру максатларының, бурычларының һәм эчтәлегенең дәвамчанлыгын тәэмин итү;
- татар телен үзләштерү һәм Татарстан Республикасы дәүләт телләрен саклау, этникара мәдәниятне, һәр тәрбияләнүченең башка милләт вәкилләре белән үзара менәсәбәтләр субъекты буларак коммуникатив сәләтләрен үстерүөчен уңай шартлар тудыру;
- татар һәм рус халыкларының рухи-әхлакый һәм мәдәни кыйммәтләре нигезендә укыту һәм тәрбияне берләштерү;
- тебәкнең милли үзенчәлекләрен исәпкә алып, балаларның яшь һәм индивидуаль үзенчүлеклүренү туры килү торган социаль-мәдәни мохит формалаштыру;
- гаиләгә психологик-педагогик ярдәм күрсәтүне тәэмин итү, гаилә тәрбиясе мәсьәләләрендә ата-аналарның (законлы вәкилләрнең) компетентлыгын арттыру, белем биру процессларыныц сыйфатын бәяләү.

Программа 4 яшьтән 7 яшькә кадәр булган рус телле балаларның татарча аралашырга өйрәтү эшчәнлекләренең эчтәлеген чагылдыра. Программа мәктәпкәчә яшьтәге баланыңүсеш закончалыкларына, шәхси һәм эшлекле якын килү турындагы фундаменталь тикшеренүләргә, тел өйрәтү процессында методик стандарт итеп кабул ителгән коммуникатив технология принципларына (Л. С. Выготский, П. Я. Гальперин, В. В.Давыдов, Е. А. Пассов) чагылыш тапкан фәнни тикшеренүләргә, гамәли эшкәртмәләр һәмметодик киңәшләргә, мәктәпкәчә мәгариф системасы эшчәнлеген ачыклаучы норматив хокукый актлар, нигезләмәләренә кейләнгән.

Мәктәпкәчә яштәге балаларны татарчага өйрәтү уртанчылар төркемендә «Минем өем», зурлар төркемендә «Уйный-уйный үсәбез», мәктәпкәәзерлек төркемендә «Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар» проектына нигезләнеп алып барыла.

«Минем өем» проекты (4-5 яшь) өчен:

Максат: Татар теленә кызыксыну уяту, аралашу теләге тудыру.

Бурычлар:

1. Сүз байлыгы булдыру, сөйләмдә активлаштыру.
2. Гади диалогта катнаша белү, хәтер, зиһен үстерү.
3. Бер - береңне тыңлау, ишетү сыйфатлары тәрбияләү.

«Уйный - уйный үсәбез» проекты (5-6 яшь) өчен:

Максат: Үзара һәм зурлар белән көндәлек тормышта татарча аралашуга чыгу.

Бурычлар:

1. Сүз байлыгын арттыру, сөйләм күнекмәләре формалаштыру.
2. Гади сорауларны аңлап җавап бирү, мәрәҗәгать итә белү, кендәәлек яшәештә аралашу.
3. Эдәпле итеп кара-каршы сөйләшә белү күнекмәләрен тәрбияләү.

«Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар» проекты (6-7 яшь):

Максат: Балаларның кенкүрешкә, табигатькә, җәмгыятькә кагылышлы сүзләр исәбенәсөйләмнәрен баету, сүз һәм сүзтезмәләрне төрле ситуацияләрдә кулланышка кертү.

Бурычлар:

1.Сөйләмне аралашу чарасы буларак камилләштерү, файдалана белү күнекмәләренәөйрәтү.
2. Мөстәкыйль фикер йөртергә, жавап бирергәкүнектерү, балада үзенең сөйләме белән

кызыксыну һәм сизгерлек уяту.

3. Сөйләм әдәбе (сорау, гозер, мөрәҗәгать итү, рәхмәт белдерү, исәнләшү, саубуллашу) кагыйдәләрен камилләштерү.

Моннан тыш, балаларны татар балалар әдәбияты һәм халык авыз иҗаты, татар халкының тарихы, гореф-гадәтләре белән таныштыру, мәдәнияты турында тешенчәбиру бурычы да куела.

1.2.Программаны формалаштыруда принциплар

Коммуникативлылык принцибы - балаларны татар телен аралашу чарасы буларак куллануга әзерләүгә корылган. Телне фән буларак түгел, ә аралашу чарасы буларак өйрәтү.

Интеграция һәмДифференциация принцибы - һәр сөйләм тереннеңүзүзенчәлеген исәпкә алу, тәрбияче сөйләмен техник чаралар ярдәмендә (аудио-, видеоязмада) тыңлау (аудирование), тел үзенчәлекләрен төрле күнегүләрдә бирү, балаларныц диалогик сөйләмен үстерү;

Күрсатмалелек принцибы - тел өйрәтүне кендәлек тормыштагы һәр терле эшчәнлеккә бәйле рәвештә, аларның тирә-юньне танып белүенең теп чарасы булып торган уен аша үткәрү;

Тел обрату тарбия һәмүстерүбурычларының бер-берсе белән тыгыз бәйләнештә тормышка ашыру принцибы;

*Барлык белем биру өлкәләрен берләштерү (интегральләштерү) принцибы:*социаль-коммуникатив,танып-белү, сөйләм үстерү, иҗади сәнгать, физик үсеш.

Давамчанлык принцибы - балалар бакчасы һәм башлангыч мәктәптә эзлеклелекне күздә тоту; *Белембирүкомплекслы-тематик принципкакорып оештыру;*

Белем бирү эшчәнлегенец мотивлашкан булу принцибы - бала материалны үзе өчен кызык булганда, үзенең шәхси ихтяҗларына туры килгәндә генә кабул итә һәм фикерли башлый. Телне өйрәтү процессында әкияти сюжетлар карау, кызыклы таныш геройлар (Акбай, Мияу) белән очрашу, уен элементларын куллану - тел материалын өйрәнүнең мотивлашкан булуын тәэмин итә. Телне аралашу, уен ситуацияләренә бәйләп өйрәнгәндә, балалар тел өйрәнүнең практик әһәмиятен тоялар, эмоциональ күтәренкелек туа һәм алар тел материалын бик теләп үзләштерәләр.

Белем бирүэшчәнлегененңдидактик принцибы -гадидән катлаулыга таба бару. *Индивидуальләштерү принцибы* - тел өйрәткәндә социаль шәхес сыйфатларынүстерүнекүздә тоту. Балаларның яшь үзәнчәлекләрен исәпкә алу.

1.3.Балалар психик үсешенең яшь үзенчәлекләре

Беренче кечкенәләр төркеме (2 яшьтән 3 яшькә кадәр) өченче яшьтә балалар мөстәкыйльрәк була башлыйлар. Предметлы эшчәнлек, бала белән өләннәрнең ситуатив - эшлекле аралашулары үсә бара, кабул итүчәнлекләре, сөйләм, үз - үзләрен ирекле тотуның башлангыч формалары, уеннар, күрсәтмәле - тәэсирле фикерйөртүләре камилләшә.

Охшарга тырышу объекты сыйфатында һәм шулай ук балаларнын үз активлыгын да үстерүче үрнәк итеп олылар тәкъдим иткән модель нигезендә, кораллы эш - гамәлләр табигый активлыкны, белем һәм күнекмәләр ярдәмендә барлыкка килүче активлыкка үзгәртеп, баланың ирекле тәртибен үстерәләр.

Олылар белән уртак предмет эшчәнлеге барышында сөйләмне аңлау үсә. Балалар үзләрен әйләндереп алган предмет исемнәрен үзләштерүләрен дәвам итәләр, олыларныц гади сүз белән белдергән үтенечләрен үтәргәөйрәнәләр. Бала аңлый торган сүзләр саны шактый арта. Бала олыларның күрсәтмәләрен генә түгел, ә аларның хикәяләүләрен дә аңлый башлый.

Балаларның актив сөйләме интенсив үсә. 3 яшькә алар төп грамматик структураларны үзлүштерүләр, гади җөмләләр төзергә тырышалар, өлкәннәр белән сөйләшкәндә барлык сүз төркемнәрен дә диярлек кулланалар. Актив сүзлек якынча 1000 - 1500 сүзгә житә. 3 яшь туларак сөйләм баланың яшьтәшләре белән аралашу чарасына өйләнә. Бу яшьтә балаларда уен, рәсем ясау, конструкцияләү кебек яңа эшчәнлек төрләре формалаша.

3 нче яшьтшкүрүһәм ишетү сәләте камилләшә. Бу балаларга кайбер биремнәрне хатасыз үтәргә мөмкинлек бирә: 2 - 3 предметны формасы, зурлыгы һәм тесе буенча сайлап алу, көйләрне аеру, жырлау.

Бу яшьтәге балаларга уй - фикерләрне аңлап бетермичэ эшу, импульсивлык, хисләр һәм теләкләренең ситуацияләрдән бәйле булуы характерлы. Балалар яшьтәшләренең эмоциональ халәтенә бик җиңел биреләләр. Шулай да бу чорда балада ирекле тәртип формалаша башлый. Ул кораллы эш - гамәлләр һәм сөйләм үсеше белән аңлатыла. Балаларда горурлык һәм оялу хисләре

барлыкка килә, исем һәм женси тәңгәллек белән бәйләнешле үзаңэлементлары формалаша башлый. Иң кече яшьтәгеләр чоры 3 яшьлекләр кризисы белән тәмамлана. Бала үзенең олылардан аерылып торучы аерым кеше икәнлеген аңлый башлый. Анда Мин образы формалаша. Кризис күп кенә тискәре күренешләргә сәбәпче була: негативлык,кирелек, еш кына өлкәннәр белән менәсәбәтләрнең бозылуы п.б. Кризис берничә айдан 2 елга кадәр сузылырга мөмкин.

Кечкенәләр төркеме (3 яшьтән 4 яшькә кадәр) 3-4 яшендә бала әкренләп гаилә даирәсе чикләреннән чыга. Аның аралашуы аерым хәлләргә генә бәйле булмый башлый. Өлкән кеше, бала өчен гаилә әгъзасы гына булып калмыйча, билгеле бер иҗтимагый функция йөртүчегә әверелә. Баланың шундый ук функция башкару теләге аны реаль мөмкинлекләре белән каршылыкка китерә. Бу каршылык мәктәпкәчә яшьтә эшчәнлекнең әйдәүче терено әверелүче уен үсеше аша хәл ителә. Шартлылык — уенның төп үзенчәлеге; бертөрле гамәлләрне бертөрле предметлар белән башкару аларны башка предметлар белән башкарылучы башка гамәлләргә кертүне күздә тота. Мәктәпкәчә яшьтәге кечкенәләр уенының төп эчтәлеге уенчыклар һәм алмаш уенчыклар белән эш итүдән гыйбарәт. Уенның дәвамлылыгы зур түгел. Мәктәпкәчә яшьтәге кечкенәләр бер-ике рольле һәм гади, җәенке булмаган сюжетлы уен белән чикләнәләр. Бу яшьтә кагыйдәле уеннар формалаша гына башлый. Баланың сүрәтләү эшчәнлеге аның предмет турындагы кузаллауларына бәйле. Бу яшьтә элегекузаллатлар формалаша гына башлыйлар. График образлар ярлы. Бериш балаларның рәсемнәрендә детальләр булмый, башкаларның рәсемнәре күбрәк детальләштерелгән булырга мөмкин. Балалар инде төс кулланырга мөмкин. Вак моторика үсеше өчен әвәләп ясау зур әһәмияткә ия. Мәктәпкәчә яшьтәге кечкенәләр өлкән кеше җитәкчелегендә гади предметларны әвәләп ясарга сәләтле. Аппликациянең аңга кабул итү үсешенә уңай йогынты ясавы мәгълүм. Бу яшьтә балалар аппликациянең гади төрләрен башкара алалар. Мәктәпкәчә яшьтәге кечкенәләр конструкцияләү эшчәнлеге үрнәк буенча һәм уйланылганча катлаулы булмаган корылмалар төзү белән чикләнә. Бу яшьтә перцептив эшчәнлек үсеш кичерә. Балалар эталон алды берәмлекләрен (предэталон) — аңга кабул итүнең индивидуаль берәмлекләрен файдаланудан сиземләү эталоннарына — аңга кабул итүнең культура буларак үзләштерелгән чараларына күчәләр. Мәктәпкәчә яшьтәге кечкенәләр төркеменнән күчү ахырына балалар 5 һәм күбрәк формадагы предметларны, 7 һәм күбрәк тесне кабул итәргә, предметларны зурлыклары буенча аерырга, балалар бакчасы төркемендә һәм, белем бирү процессын билгеле бер тәртиптә оештырганда, бөтен мәктәпкәчә учреждение бинасында да ориентлашырга сәләтле. Хәтер һәм игьтибар үсеш кичерә. Өлкәннәр соравы буенча балалар 3-4 сүзне һәм предметларның 5-6 атамасын истә калдыра алалар. Мәктәпкәчә кечкенәләр яше ахырына алар яраткан әсәрләреннән зур өзекләрне истә калдырырга сәләтле. Күрсәтмә - гамәли фикерләү үсеше дәвам итә. Ситуацияләрне үзгәртү күп очракларда кетелгән нәтиҗәне исәпкә алып, максатчан сынаулар нигезендә гамәлгә ашырыла. Мәктәпкәчә яшьтәге балалар предметлар арасындагы кайбер яшерен бәйләнешләрне һәм менәсәбәтләрне билгеләргә сәләтле. Мәктәпкәчә яшьтәге кечкенәләрдә хыял үсеше башлана. Уенда, бер төрле обьектлар башкаларын алыштырганда, хыял аеруча ачык чагыла. Балаларның үзара менәсәбәтләре нормалар һәм кагыйдәләр белән бәйле. Максатчан йогынты нәтиҗәсендә балалар чагыштырмача күп санда нормалар үзләштерә алалар, ул нормалар шәхси гамәлләрне һәм башка балаларның гамәлләрен бәяләү өчен нигез хасил итәләр. Балаларның үзара менәсәбәтләре уен эшчәнлегендә ачык чагыла. Актив рәвештә үзара багланышларга керүгә караганда, алар янәшә уйнауга ныграк тартылалар. Шулай да әлеге яшьтәүк үзара менәсәбәтләрне тотрыклы рәвештә сайлап кору күзәтелергә мөмкин. Балалар арасындагы низаглар башлыча уенчыклар аркасында килеп чыга. Баланың яшьтәшләре төркемендәге урыны күп очракта тәрбияче фикере белән билгеләнә. Мәктәпкәчә кечкенәләр яшендә чагыштырмача гади ситуацияләрдә үз үзеңне тоту мотивларының бер үк вакытта бер үк нәрсәәгә буйсындырылганлыгын күзәтергә мөмкин. Үз-үзеңне тоту белән аңлы рәвештә идарә итү эле формалаша гына башлый; купчелек җәһәттә баланың үз-үзен тотышы ситуацияләргә бәйле. Шул ук вакытта баланың, телдән бирелгән күрсәтмәләргә кушылып, омтылышларын үзе үк чикләү очракларын күзәтергә мөмкин. Үз-үзеңне бәяләү үсеше башлана, бу очракта балалар күбесенчә тәрбияче бәяләмәсенәориентлашалар. Шулай ук аларда женси идентификация үсеше дәвам итә, бу исә сайлап алынган уенчыклар һәм сюжетлар асылында чагылыш таба.

Уртанчылар төркеме (4 яшьтән 5 яшькә кадәр) мәктәпкәчә урта яшьтәге балаларның уен эшчәнлегендә үзара рольләр багланышлары барлыкка килә. Бу исә мәктәпкәчә яшьтәге балаларның

үзләрен кабул ителгән рольдән аера башлауларын күрсәтә. Уен барышында рольләр алмашынырга мөмкин. Уен гамәлләре балаларның үзләре өчен түгел, уен мәгънәсе өчен башкарыла башлый. Балаларның уендагы һәм чынбарлыктагы арадашлыгы бер- берсеннән аерыла. Сурәтләү эшчәнлеге шактый зур үсеш кичерә. Рәсем предметлы һәм детальләштерелгән тес ала. Кешенең график сүрәте гәүдә, кузләр, авыз, борын, чәчләр, кайбер чакта кием һәм аның детальләре булуы белән сыйфатлана. Сүрәтләү эшчәнлегенең техник ягы камилләшә. Балалар төп геометрик фигураларны ясый, кәгазьдән кайчы белән кисеп ала, сүрәтләрне кәгазьгә ябыштыра алалар һ.б. Конструкцияләү эшчәнлеге катлаулана. Корылмалар 5-6 детальдән торырга мөмкин. Бала үзе уйлаганча конструкцияләү күнекмәләре шулай ук гамәлләрнең эзлеклелеген планлаштыру формалаша. Баланың хәрәкәтләнү өлкәсе вак һәм өре моториканың позитив үзгәрешләре белән сыйфатлана. Җитезлек, хәрәкәтләр координациясе үсеш кичерә. Балалар бу яшьтә, үзләреннән кечерәкләргә караганда, тигезлекне яхшырак саклыйлар, кечерәк киртәләр аша атлап чыгалар. Туплы уеннар катлаулана. Мәктәпкәчә яшьтәгеләрнең уртанчы төркеменнән күчү ахырына балаларның алга кабул итүе югарырак баскычка күтәрелә. Балалар теге яки бу предмет охшаган форманы атау сәләтенә ия булалар. Катлаулы объектларда гади формаларны аерып ала һәм гади формалардан катлаулы объектларны торгыза алалар. Балалар предметлар төркемнәрен сиземләнүче билге (зурлык, төс) буенча тәртипкә салырга; биеклек, озынлык һәм киңлек кебек параметрларны аерырга сәләтле. Тирәлектә ориентлашу камилләшә. Хәтер күләме үсә. Балалар 7-8 предметның атамасын истә калдыралар. Ирекле хәтер сәләте үсә башлый: балалар истә калдыру биремен кабул итәргә сәләтле, өлкәннәр кушкан йомышларны хәтерлиләр, зур булмаган шигырьләр ятлый алалар һ.б. Образлы фикерләү үсә башлый. Балалар, катлаулы булмаган мәсьәләләрне чишү өчен, схемалаштырылган гади сүрәтләр кулланырга сәләтле. Мәктәпкәчә яшьтәге балалар схема буенча төзи, лабиринт мәсьәләләрне чишә алалар. Алдан күзаллас сәләте үсеш кичерә. Объектларның тирәлектә урнашулары буенча балалар аларның үзара тәэсир итешүе нәтиҗәсендә нәрсә булачагын әйтә алалар. Ләкин бу очракта аларга башка күзәтүче позициясенә басу һәм образны эчке планда үзгәртү кыен бирелә. Әлеге яшьтәге балалар өчен Ж. Пиаженың мәгълүм феноменнары (микъдар, күләм һәм зурлык саклану) хас. Мәсәлән, аларга кара төстәге өч кәгазь 243 түгәрәк һәм ак төстәге җиде кәгазь түгүрәк тәкъдим итеп, «нинди түгәрәкләр күбрәк — караларымы әллә акларымы?» дип сорасак, балаларның күпчелеге ак түгәрәкләрнең күбрәк булуын әйтер. Әгәр инде «кайсы түгәрәкләр күбрәк — акларымы әллә кәгазьдән киселгәннәреме?» дигән сорау куйсак, җавап шундый ук булачак — аклары күбрәк. Хыял алга таба үсеш кичерә. Аның оригинальлек һәм иреклелек кебек үзенчәлекләре формалаша. Балалар бирелгән темага мөстәкыйль рәвештә әкият уйлап чыгара алалар. Игътибарның тотрыклылыгы арта. Бала 15-20 минут дәвамында тупланып эшли ала. Ул, ниндидер гамәлләр кылганда, хәтерендә катлаулы булмаган шартны саклап торырга сәләтле. Мәктәпкәчә урта яшьтә авазларны әйтү һәм дикция яхшыра. Сөйләм балалар активлыгы предметына әверелә. Балалар уңышлы рәвештә хайваннар тавышларын охшатып кабатлыйлар, интонация белән теге яки бу персонажларның сөйләмнәрен күрсәтә алалар. Сөйләмнең структурасы, рифмалар аларда кызыксыну уята. Сөйләмнең грамматик ягы үсеш кичерә. Мәктәпкәчә яшьтәге балалар грамматик кагыйдәләр нигезендә сүзләр иҗат итү белән шөгыльләнәләр. Балалар бер-берсе белән аралашканда, аларның сөйләменә ситуациягә бәйлелек хас, өлкән кеше белән аралашканда, баланың сөйләме ситуациягә бәйсез рәвеш ала. Бала һәм өлкән кеше аралашуының эчтәлеге үзгәрә. Ул баланың конкрет халәте чикләреннән чыга. Танып белү әйдәүче мотивка әверелә. Бала аралашу процессында алган мәгълүмат катлаулы һәм аңлау өчен кыен булырга мөмкин, әмма ул аңарда кызыксыну уята. Балаларда өлкән кеше ягыннан ихтирам ителү ихтыяҗлы формалаша, алар өчен аның мактавы аеруча мөһим булып чыга. Бу исә балаларның кисәтүләргә карата артык үпкәләүчәнлегенә китерә. Артык үпкәләүчәнлек яшь феномены булып тора. Яшьтәшләре белән Үзара менәсэәбәэтләргә сайланганлык хас, бу бер баланы икенчесенә караганда якынрак итүдә күренә. Уеннар уйнаганда даими партнерлар барлыкка килә. Төркеөмнәрдә лидерлар аерылып чыга башлый. Кендәшлек, ярышучанлык барлыкка килә. Соңгысы үзеңне башкалар белән чагыштыру өчен мөһим, ул «Мин» образының үсешенә, аны детальләштерүгә китерә. Яшьнең төп казанышлары уен эшчәнлеге үсеше белән, роль һәм чынбарлык арасында үзара бәйләнешләр барлыкка килү; сүрәтләү эшчәнлеге үсеше; уйлаган буенча конструкцияләү, планлаштыру; алга кабул итүне камилләштерү, образлы фикерләү һәм

хыял үсеше, танып белү позициясенең эгоцентриклыгы; хәтер, игътибар, сөйләм, танып белү ихтыяҗы үсеше; өлкәннәр ягыннан ихтирамга ихтыяҗ формалашу, үпкәләүчәнлек, көндәшлек, яшьтәшләре белән ярышучанлык барлыкка килү; «Мин» образының алга таба үсеше, аны детальләштерү белән бәйләнгән. Зурлар төркеме (5 яшьтән 6 яшькә кадәр) яшәешнең алтынчы елында балалар инде уен башланганчы ук рольләрне бүлә һәм рольгә карап үз-үзләрен тота беләләр. Уендагы үзара бәйләнешләр сөйләм белән бергә бара, эчтәлеге буенча да, интонация ягыннан да алынган рольгә туры килә. Балаларның реаль мөнәсәбәтләре вакытындагы сөйләм рольдәге сөйләмнән аерылып тора. Балалар социаль мөнәсәбәтләрне үзләштерәһәмөлкәннәрнең төрле эшчәнлек төрләрендә позицияләр бәйлелеген аңлый башлыйлар, кайбер рольләр аларны башкаларына караганда ныграк җәлеп итә. Рольләрне бүлгәндә рольдәүз- үзеңне тоту тәртибе субординациясе белән бәйле низаглар да туарга мөмкин. Уен тирәлеген оештыру, анда мәгънәви «үзәк» һәм «периферия» аерылып чыгу күзәтелә. («Хастаханә» уенында андый үзәк — табиб кабинеты, «Чәчтарашханә» уенында — чәч кисү залы, ә кетеп утыру залы уен тирәлегенең периферияse сыйфатында күренә.) Балаларның уеннардагы гамәлләре төрлеләнә. Балаларның сүрәтләү эшчәнлеге үсә. Бу иң актив рәсем ясау яше. Ел буена балалар ике меңгә якын рәсем ясарга сәләтле. Рәсемнәр эчтәлеге буенча терледән төрле булырга мәмкин: бу балаларның тормыш тәэсирләре дә, хыялларындагы вакыйгалар да, фильмнарга һәм китапларга иллюстрацияләр дә. Гадәттә рәсемнәр төрле объектларның схематик сүрәтләрен гәүдәләндерәләр, шулай да композиция чишелешенең оригинальлеге белән аерылып торырга, статик һәм динамик менәсәбәтләрне чагылдырырга мөмкин. Рәсемнәр сюжетлы төсмер ала; зур булмаган яки, киресенчә, зур үзгәрешләр булган куп тапкырлар кабатланучы сюжетлар шактый еш очрый. Кешене сүрәтләү детальләштерелгәнрәк һәм пропорциональрәк була бара. Рәсем буенча сүрәтләнгән кешенең кайсы җенескә каравы һәм эмоциональ халәте турында хөкем йөртергә мөмкин. Конструкцияләү бу эшчәнлек барышындагы шартларны анализлый белү белән сыйфатлана. Балалар агач конструкторның төрле детальләрен файдаланалар һәм атыйлар. Тезү детальләрен кул астындагы материалга бәйле рәвештә алыштырырга мөмкиннәр. Үрнәкне өйрәнүнең гомумиләштерелгән ысулын үзләштерәләр. Балалар булачак корылманың төп өлешләрен аерырга сәләтле. Конструкцияләү эшчәнлеге схема нигезендә, уйлау һәм шартлар буенча тормышка ашырылырга мөмкин. Конструкцияләү уртак эшчәнлек барышында барлыкка килә. Балалар кәгазьдән, аны берничә мәртәбә бөкләп (ике, дүрт, алты бөгелеш); табигый материаллардан конструкцияләргә мөмкин. Алар конструкцияләүнең ике ысулын үзләштерә:

1) табигый материалдан — сәнгати образга (бала табигый материалны, аны төрле детальләр белән тулыландырып, бөтенлекле образ дәрәҗәсенәҗиткереп «төзеп бетерә»);

2) сәнгати образдан — табигый материалга (бала образны гәүдәләндерү өчен кирәкле табигый материал сайлап ала). Төсне, форманы һәм зурлыкны; предметларның төзелешен аңга кабул итүнең камилләшүе дәвам итә; балаларның күзаллаулары системалаша. 245 Алар төп төсләр һәм аларның төсмерләрен генә түгел, арадаш төс төсмерләрен; турыпочмаклыклар, оваллар, өчпочмакларның формаларын да атыйлар. Объектларның зурлыгын билгелиләр, 10 төрле предметны артуга яки кимүгә таба бер рәткә җиңел тезәләр. Әмма балалар, формалары һәм тирәлектәге урыннары ярашмаган очракта, объектларның тирәлектәге урынын анализлауда кыенлыклар кичерергә мөмкин. Бу ситуацияләрдә аңга кабул итүнең мәктәпкәчә яшьтәгеләр өчен, аеруча аларга бер үк вакытта берничә тәрле һәм шуның белән бергә капма-каршы билгеләрне исәпкә алырга туры килсә, билгеле кыенлыклар тудыруы турында дәлилли. Мәктәпкәчә өлкән яшьтәгеләрдә образлы фикерләү үсеше дәвам итә. Балалар мәсьәләне күрсәтмә планда чишәргә генә түгел, объектны үзгәртеп коруны хәл итәргә, объектларны нинди әзлеклелектә үзара бәйләнешкәкерүен күрсәтергә дә һ.б. сәләтле. Эмма моңа охшаш чишелешләр балалар адекват фикерләү чаралары кулланган очракта гына дөрес булып чыгачак. Алар арасында күрсәтмә модельләштерү процессында барлыкка килә торган схемалаштырылган күзаллауларны; объектларга хас билгеләр системасы турында күзаллауларны чагылдыручы комплекслы күзаллауларны, шулай ук төрле объект һәм күренешләрнең үзгәреш стадияләрен чагылдырган күзаллауларны (үзгәреш цикллары турында): ел фасыллары, көн һәм төн алмашу, төрлечә тәэсир итү нәтиҗәсендә объектларның зураюы һәм кечерәюе турында күзаллауларны, үсеш турында кузаллауларны һ.б. аерып күрсәтергәмөмкин. Моннан тыш, гомумиләштерүләр камилләшә бара, бу

сүзле- логик фикерләүнең нигезе булып тора. Мәктәпкәчә яшьтәге балаларда әле объектларны төркемләү хакында күзаллаулар булмый. Балалар объектларны үзгәрергә мөмкин булган билгеләре буенча төркемлиләр, шул ук вакытта төркемнәрне логик кушу һәм күбәйту операцияләре формалаша башлый. Мәсәәлән, мәктәпкәчә өлкән яшьтәгеләр объектларны төркемләгәндә ике билгене: төсне һәмформа (материал) һ.б. исәпкә алырга мөмкиннәр. Илебез психологлары тикшеренүләре күрсәткәнчә, мәктәпкәчә өлкән яшьтәгеләр анализлана торган мөнәсәбәтләр аларныңүзтәҗрибәсе чикләреннән чыкмаса, фикер йөртергә һәм дәрес аңлатмалар бирергә сәләтле. Хыял үсеше бу яшьтә балаларга шактый үзенчәлекле һәм үстерелешле вакыйгалар уйлап чыгарырга мөмкинлек бирә. Хыял бары аны активлаштыру буенча махсус эш алып барылган шартта гына актив үсеш алачак. Игьтибарның тотрыклылыгы, аны бүлә һәм башка нәрсәгә күчерә белү үсә. Бәйсез игьтибардан тиешле игьтибарга күчү күзәтелә. Сөйләм, шул исәптән аваз юнәлеше, камилләшү дәвам итә. Балалар чыжылдаучы, сызгырулы һәм сонор тартыкларны дөрес әйтә алалар. Фонематик ишетү, сюжетлы-рольле уеннар вакытында шигырь сөйләгәндә һәм көндәлек тормышта сөйләмнең интонацион тәэсирлелеге үсә бара. Сөйләмнең грамматик төзелеше камилләшә. Балалар гамәлдә барлык сүз төркемнәрен кулланалар, актив рәвештә сүзләр ясау белән шөгыльләнәләр. Лексика байый: синоним һәм антонимнар актив кулланыла. 246 бәйләнешле сөйләм үсә. Балалар, картина буенча сөйләгәндә, төп вакыйга-предметларга гына түгел, детальләргә дә игьтибар бирәләр. Әлеге яшь казанышларына уен эшчәнлегендә рольләрне бүлү; уен тирәлеген структуралаштыру; югары нәтиҗәлелек белән аерылып торучы сүрәтләү эшчәнлегенең алга таба үсеше; конструкцияләүдә үрнәкне өйрәнүнең гомумиләштерү ысулын куллану; бер формадагы предметларны сүрәтләүнең гомумиләштерелгән ысулларын үзләштерү хас. Бу яшьтә аңга кабул итү обьектларның катлаулы формаларын анализлау белән билгеләнә; фикерләү үсеше фикерләү чараларын үзләштерү белән бергә бара (схемалаштырылган кузаллаулар, комплекслы кузаллаулар, үзгәрешләрнең цикллылыгы турында кузаллаулар); гомумиләштерү сәләте, сәбәпле фикерләү, хыял, бәйсез игьтибар, сөйләм, «Мин» образы үсә бара.

Мәктәпкә әзерлек төркеме (6 яшьтән 7 яшькә кадәр) Сюжетлы-рольле уеннарда мәктәпкәәзерлек төркемендәге балалар кешеләр арасындагы характерлы тормышчан хәлләрне чагылдырган, мәсәлән, туй, бала туу, авыру, эшкә урнашу кебек катлаулы Үзара бәйләнешләрне үзләштерә башлыйлар. Балаларның уен гамәлләре катлаулырак була бара, өлкән кешегә һәрвакытта да анык булмаган Үзенә бер төрле мәгънә ала. Уен тирәлеге катлаулана. Бу тирәлектә һәрберсе үз сюжет сызыгын алып барган берничәүзәк булырга мөмкин. Шул ук вакытта балалар бетен уен тирәлегендәге партнерларыныц үз-үзләрен тотышын күзәтергә һәм, шул үз урыннарына бәйле рәвештә, үзләре үк үз-үзлүренең тотышын үзгәртергә сәләтле. Мәсәлән, бала инде сатучыга гади сатып алучы булып кына түгел, ә сатып алучы-әни яки сатып алучы-шофер буларак мерәҗәгать итә. Рольнең башкарылуына рольнеүзе тарафыннан гына түгел, рольнең уен тирәлегенең кайсы өлешендә гәүдәләндерелүе белән дә басым ясала. Мәсәлән, автобус йөрүче ролен башкарганда, бала пассажирлар белән җитәкчелек итә һәм ЮХИДИ инспекторына буйсына. Әгәр уен логикасы яңа рольнең барлыкка килүен таләп итсә, бала, элеккеге ролен саклап, уен барышында үзенә яңа роль алырга мөмкин. Балалар уенда теге яки бу катнашучыга рольнең башкарылуын исбатлый алалар. Сүрәтләү эшчәнлегендә балалар тарафыннан чагылдырылучы әйләнәтирә тормыштан һәм әдәби әсәрләрдән китерелгән образлар катлаулана бара. Рәсемнәр тагын да детальләштерелгәнрәк рәвеш ала, аларның төсләр гаммасы баетыла. Малайлар һәм кызлар ясаган рәсемнәр арасындагы аерымлыклар ачыграк күренә. Малайлар бик теләп техниканы, космосны, сугыш хәрәкәтләрен һ.б. ны сүрәтлиләр. Кызлар гадәттә хатын-кыз образларын — принцессаларны, балериналарны, модельләрне һ.б. ны рәсемгә төшерәләр. Көнкүреш сюжетлары да (әни һәм аның кызы, бүлмә һ.б.) еш очрый. Кешене сүрәтләү детальләштерелгәнрәк һәм пропорциональрәк төс ала. Кулларда бармаклар, кузләр, авыз, борын, кашлар, ияк барлыкка килә. Кием төрле детальләр белән бизәлергә мөмкин. Дөрес педагогик караш булганда, мәктәпкәчә яшьтәге балаларның сүрәтләү эшчәнлегендә ижади-нәфис сәләтләр формалаша. Мәктәпкәәзерлек төркеменә кергәндә, балалар шактый дәрәҗәдә төзелеш материалыннан конструкцияләүне үзләштерәләр. Алар сүрәтләрне һәм корылмаларны гомумиләштереп анализлау ысуллары белән иркен эш итәләр; төрле детальләрнең төп конструкция үзенчәлекләрен анализлау белән генә чикләнмичә, үзләренә таныш күләмле предметлар беләй охшашлык нигезендә детальләрнең

формаларын билгелиләр. Ирекле корылмалар симметрияле һәм пропорциональ рәвешкә керә, аларны төзү күрү ориентациясе нигезендә башкарыла. Балалар кирәкле материалны тиз һәм дөрес сайлыйлар. Алар корылманың нинди эзлеклелектә төзеләчәген һәм төзүөчен кирәкле материалны җитәрлек дәрәҗәдә төгәл күзаллыйлар; үзләре уйлаганча һәм куелган шартлар буенча төрле катлаулылыктагы корылмалар төзи алалар. Бу яшьтә инде балалар кәгазь битен бекләүләрнең катлаулы формаларын үзләштерәләр һәмүз формаларын уйлап чыгара алалар, ләкин аларны моңа махсус өйрәтергә кирок. Эшчонлекнец бу тере балалар ечен ацлаешлы гына тҮгел, ул аларныц фозаи (пространстволы) кузаллауларын тирәнәйтүөчен мөһим. Табигый материалдан конструкцияләү катлаулана. Мәктәпкәчә яшьтәге балалар алдан ниятләп, катлаулы мөнәсәбәтләрне чагылдырырлык, кешеләр һәм хайваннар фигураларын үз эчләренә алган тулы композицияләр тудырырга сәләтле. Балаларда аңга кабул итүүсеше дәвам итә, ләкин алар берьюлы берничә төрле билгене һәрвакытта да исәпкә ала алмыйлар. Образлы фикерләүүсә, ләкин үлчәмнәрне чагылдыруда кыенлык кичерелә. Моны балаларга бер туры сызык өстендә урнашмаган тугыз нокта тешерелгән үрнәкне кәгазь битендә күчереп ясарга тәкъдим итеп җиңел тикшерергә мөмкин. Кагыйдә буларак, күчереп ясаганда, балалар нокталар арасындагы араларны дөрес билгеләмиләр: рәсемнәрне бер-берсе өстенә куйганда, бала рәсеменең нокталары үрнәктәге нокталар белән тәңгәлләшми. Гомумиләштерүһәм фикерләү күнекмәләре үсеше дәвам итә, әмма алар күбесенчә ситуациянең күренеп торган билгеләре белән чикләнә. Хыял сәләте үсеше дәвам итә, ләкин, зурлар төркеме белән чагыштырганда, бу яшьтә хыял үсешенең акрынаюы күзәтелә. Моны төрле йогынтылар, шул исәптән массакүләм мәгълүмат чараларының балалардагы образларның стереотиплылыгына, үзгәрмәүчәнлегенә китерүче тәэсире белән аңлатырга мөмкин. Мәктәпкәчә яшьтәге балаларның игътибарлылык үсеше дәвам итә, игътибар ихтыяри төс ала. Эшчәнлекнең кайбер төрләрендә ихтыяри туплану вакыты 30 минутка җитә. Мәктәпкәчә яшьтәге балаларда сөйләм, аның аваз ягы, грамматик төзелеше, лексика үсеше дәвам итә. Бәйләнешле сөйләм үсеш кичерә. Балаларныц сөйләмнәрендә сүзлекнең баюы һәм шул яшьтә формалашучы гомумиләштерүләрнеңүзенчәлеге чагыла. Балалар актив рәвештә гомумиләштерүче исемнәр, синонимнар, антонимнар, сыйфатлар һ.б. куллана башлыйлар. Дөрес оештырылган белем бирү эшчәнлеге нәтиҗәсендә балаларда диалогик сөйләм һәм монологик сөйләмнең кайбер төрләре үсеш кичерә. Мәктәпкәәзерлек төркемендә мәктәпкәчә чор тегәлләнә. Аның төп казанышлары әйберләр дөньясын кеше мәдәнияте предметлары буларак үзләштерү; кешелүр белән позитив аралашу формаларын үзләштерү; җенси идентификация үсеше, мәктәп укучысы позициясе формалашу белән бәйле. Мәктәпкәчә чор ахырына бала танып белү һәм шәхес үсешенең югары дәрәҗәсенә ирешә, бу аңа киләчәктә мәктәптә уңышлы уку мөмкинлеге бирә.

1.4 Программаны үзләштерүнең планлаштырылган нәтиҗәләре, максат ориентирлары

Уртанчылар төркеме балалары барлыгы 62 сүз үзләштерә. Актив сүзләр: әти, әни, кыз, малай, мин, иснмесез, сау булыгыз, исәнме, эт, песи, әйе, юк, сау бул, әби, бабай, әйбәт, ипи, алма, сөт, чәй, рәхмәт, мә, тәмле, кил монда, утыр, бир, аша, эч, туп, зур, кечкенә, матур, курчак, куян, аю, хәлләр ничек, уйна, пычрак, чиста, ю, бер, ике, өч, дүрт, биш (49 сүз). Пассив сүзләр: утырыгыз, бу кем?, кем юк?, син кем?, кем анда?, басыгыз, ал, ничә? нинди? (13 сөз).

Уртанчылар төркемендә балалар үзлектән сорау куймыйлар, сорауларны тәрбияче бирә, бары хәлләр ничек? дигән сорауны гына бирәләр, ел ахырында алар бер-берсен сыйлый белергә тиешләр.

Зурлар төркеме балалары барлыгы 45 сүз үзләштерә, уртанчылар төркемендә өйрәнгән сүзләр ныгытыла. Актив сүзләр: кишер, нинди, баллы, ничә, суган, бәрәңге, алты, җиде, сигез, тугыз, ун, кыяр, кәбестә, кызыл, сары, яшел, кирәк, юа, нәрсә кирәк, аш, ботка, кашык, тәлинкә, чынаяк, зәңгәр, күлмәк, чалбар, ки, сал, йокла, бит, кул, өстәл, урындык, карават, яратам, бар (38 сүз). Пассив сүзләр: бу нәрсә?, хәрле көн, нәрсә бар? күп (7 сүз). Барлыгы: 107 сүз.2 нче уку елы ахырына балалар түбәндәге белемнәрне үзләштерергә тиешләр:Бу кем? Бу нәрсә? Нинди? Ничә? сорауларына өстәп, Кем анда? Кем юк? Син кем? Нәрсә кирәк? Нәрсә бар? сорауларына аңлап җавап бирергә; раслаучы сүзләрне: әйе, бар, инкарь итүче: юк аңлап куллана белергә; тәрбияче кушкан биремнәрне аңлап үтәргә (мә, бир, ал, утыр, сана, аша, эч, сал, ки, йокла, җырла); матур итеп исәнләшә, саубуллаша, рәхмәт әйтә белергә; балалар үзләре сорау куярга, гади диалогларда

үзләрен ышанычлы сизеп сөйләшә белергә; төп хәрәкәтләрне белдерүче фигыльләрне аңлый һәм куллана белергә тиешләр (сикерә, уйный, җырлый, юа, ашый, эчә, ярата, кия, сала, утыра); әйберләрнең билгесен белдерә торган сүзләрне белергә: төсләр: кызыл, сары, яшел, зәңгәр; тәм: тәмле, баллы; зурлык: зур, кечкенә, күп, әз; билге: матур, чиста, пычрак, әйбәт; уңга кадәр саный белергә; предметның урынын күрсәтергә: караватта, өстәлдә, урындыкта; грамматик конструкцияләр, гади җөмләләр төзергә; дүртюллыкларны, җырларның сүзләрен яттан өйрәнергә, сәхнәләштерүдә катнашырга.

Мәктәпкә хәзерлек төркеме балалары ел дәвамында 60 сүз үзләштерә. Шуның өстенә алар уртанчылар, зурлар төркемендә өйрәнгән сүзләргә таянып аралашалар (62+45 сүз). Мәктәпкә киткәндә балалар барлыгы 167 сүз үзләштерергә тиеш. Актив сүзләр: син кем, хәерле көн, тычкан, бу кем? бу нәрсә? нишли?, йоклый, утыра, ашый, эчә, нишлисең?, ашыйм, эчәм, уйный, уйныйм, утырам, барам, кая барасың?, син нишлисең?, сикер, сикерәм, сикерә, йөгерә, төлке, йөгер, йөгерәм, чәк-чәк, өчпочмак, яшь, бүре, керпе, тавык, әтәч, үрдәк, чана, шуа, шуам, бие, бии, биим, ак, кара, җырла, җырлыйм, зур рәхмәт, китап укый, рәсем ясыйм, укыйм, дәфтәр, нәрсә яратасың?(пассив сүз).

Мәктәпкә хәзерлек төркеме балалары: Хәлләр ничек?Нинди? Ничә? Нәрсә кирәк? Син кем? Бу кем? Бу нәрсә?Нишли? Син нишлисең? Кая барасың? Сорауларынбер-берсенә һәм зурларга бирә белергә һәм аларга җавап бирергә; «Кибет», «Командир», «Дусларны сыйлыйбыз», «Телефоннан сөйләшәбез» кебек уеннарны мөстәкыйль рәвештә оештырырга һәм уйнарга, аралашырга тиеш.

Уртанчылар төркеме (4-5 яшь). «Минем еем» проекты.

Белем бирү эшчәнлегенең бурычлары

1.Тирә-юнь күзаллавын киңәйтә барып, иң якын кешеләре, уенчыклар,ашамлыклар хисабына сүз байлыгын арттыру.

2.Өлкәннәр кушкан катлаулы булмаган биремнәрне аңлап, үти белүләренә ирешү.

3.Тәрбияче әйткән сүзләрне, кыска фразаларны кабатлап әйтә белүләренә ирешү.

4.Үз исемен дөрес әйтә, исәнләшә, саубуллаша, рәхмәт әйтә белү күнекмәләрен үстерү.

5. Куелган сорауларны аңлап, сөйләмдә 2-3 сүз белән җавап кайтару күнекмәләрен үстерү. **Белем бирү эшчәнлегенең эчтәлеге**. **Лексик минимум** - якынча 62 сүз.

«Минем өем» проекты темалары («Гаилә»,«Ашамлыклар», «Уенчыклар»,Саннар») буенча бирелгән лексиканы төрле ситуацияләрдә ишетеп аңлап куллана белергә өйрәтү, сөйләм күнекмәләрен булдыру.

Аларның тирә-юнь күзаллавын киңәйтә бару, югарыда күрсәтелгән темага караган сүзләр хисабына балаларның сүз байлыгын арттыру өстендә эшләү, аларда татар телендә сөйләшә башлау теләге уяту.

Актив үзләштерүләренә ирешү өчен әйбер исемнәренең мәгънәсен аңлату һәм аларны дөрес әйтү күнегүләре эшләү. Иц якын кешелэр *(*эти, эни, бабай, эби, малай, кыз), яраткан уенчыклар (туп, машина, курчак, эт, песи куян, аю), ашамлыклар (алма, ипи, сот, чәй) һәмсаннар *(*бер, ике, өч, дүрт, биш*)* хисабына сүзлекне баету һәм активлаштыру. Өйрәнгән сүзләрне аерым, күмәк, тәрбияче ярдәмендә кабатлый белү күнекмәләрен булдыру.

-Алма бир. Мә, алма.

-Бу кем? Бу нщрсщ? сорауларың аңлап җавап бирергә өйрәтү.

-Бу кем? - Бу әти.

-Бу нәрсә? - Бу туп.

Нинди? соравын аңларга, дөрес җавап бирергә өйрәтү.

Тәрбияче әйткән билге буенча предметны табу, күрсәтә белергә өйрәтү.

Зур мәашина ал. Тәмле алма бир.

Үзисемен дөрес әйтә, исәнләшә, саубуллаша белергә өйрәтү, сүзләрне дөрес, урынлы куллану.

Исәнме - Исәнмесез. Сау бул - Сау булыгыз. Мин кыз - Мин Оля. Мин малай - Мин Коля.

Таныш предметларның исемнәрен ныгыту, куелган сорауга раслаучы, инкарь итүче сүзләрне *(әйе, юк)* дөрес кулланырга өйрәтү.

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 12 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31
ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

Син Коля? - Әйе.

Син кыз? - Юк, мин малай.

Мин, син алмашлыкларың аңларга һәм урынлы кулланырга өйрәтү.

Син кем? - Мин Коля.

Кечкенә күләмле шигырьләр, җырлар өйрәтү.

Белем бирү эшчәнлегенец нәтиҗәләре:

Өлкәннәр кушкан катлаулы булмаган биремнәрне аңлап, үти белә.

Тәрбияче әйткән сүзләрне, кыска фразаларны кабатлап әйтә белә.

Үзисемен дөрес әйтә, исәнләшә, саубуллаша, рәхмәт әйтә белә.

Куелган сорауларны аңлап, сөйләмдә 2-3 сүз белән җавап кайтара белә.

Бер-берсе һәм өлкәннәр белән 62 сүз кулланып татар телендә аралаша.

Бирелгән лексиканы төрле ситуацияләрдә ишетеп аңлап куллана белә, сөйләм күнекмәләре бар.

Татар телендә сөйләшү теләге бар.

Әйбер исемнәренең мәгънәсен аңлый һәм аларны дөрес әйтә белә.

Гаилә, уенчыклар, ашамлыкларһәм саннар хисабына сүз байлыгы бар.

Өйрәнгән сүзләрне аерым, күмәк, тәрбияче ярдәмендә кабатлый белә.

Бу кем? Бу нәрсә? сорауларын аңлап, җавап бирә.

Эйбернең билгесен ачыклау максаты белән куела торган сорауны аңлый һәм сөйләмдә җавап кайтара белә.

-Туп нинди? - Кечкенә.

-Машина нинди? -Матур.

Әйбернең билгесен ачыклау максаты белән куела торган сорауларны аңларга һәм сөйләмдә җавап кайтарырга өйрәтү. (Зур, матур, кечкенә, чиста, әйбәт, пычрак, тәмле).

-Бу нәрсә? - Бу туп.

-Туп нинди? - Туп пычрак (зур, матур, кечкенә, чиста, әйбәт).

Тәрбияче әйткән сүзләрне, кыска фразаларны балаларның кабатлап әйтә белүләренә ирешү өстендә эшләү. Аларның өлкәннәр кушкан катлаулы булмаган биремнәрне аңлап, үти белүләренә ирешү *(мә, бир, утыр, аша, эч, уйна, ю, ал).*

-Мә, куян. - Бир куян.

Тәрбияче әйткән сүзләрне, кыска фразаларны кабатлап әйтә. өлкәннәр кушкан катлаулы булмаган биремнәрне аңлап үти.

Тәрбияче әйткән билге буенча предметны таба, күрсәтә белә.

Үзисемен дөрес әйтә, исәнләшә, саубуллаша белә, сүзләрне дөрес, урынлы куллана.

Куелган сорауга раслаучы, инкарь итүче сүзләрне дөрес кулланана белә.

Мин, син алмашлыкларын аңлый һәм урынлы куллана.

Кечкенә күчәмче шигырьләр, җырлар белә.

Тәрбияче һәм ата- аналар белән берлектә ирешергә кирәк нәтиҗәр:

Сүз байлыгын арттыру. Бирелгән лексиканы ишетеп аңлый, куллана белү. Сорауларны аңлый, җавап бирү.Мин, син алмашлыкларын урынлы куллана белү.

Зурлар төркеме (5-6 яшь). «Уйный - уйный үсәбез» проекты

Белем белү эшчәнлегенең бурычлары:

1.Тирә- юнь күзаллавыш киңәйтә барып, яшелчәләр, савыт-сабалар, киемнәр, өй җиһазлары, ашамлыклар темасына кергән сүзләр хисабына сүз байлыгын арттыру

2. Гади сорауларны аңлап җавап бирү, мәрәҗәгать итә белүләренә ирешү.

3.Үзара һәм зурлар белән кендәлек тормышта татарча аралашуга чыгуларына ирешү.

4.Сөйләм күнекмәләрен үстерешле диалогларда, уеннарда, ситуатив күнегүләрдә камилләштерү.

5.Боерык фигыльләрне сөйләмдә аңлап дөрес куллана белү күнекмәләрен үстерү.

Белем бирү эшчәнлегенең эчтәлеге

Лексик минимум - якынча 45 сүз.

«Уйный-уйный Үсәбез» проекты темалары («Гаилә», «Ашамлыклар», «Уенчыклар»,

«Саннар», «Яшелчәләр», «Савыт-саба», «Киемнәр», «Шәхси гигиена», «Өй жиһазлары», «Бәйрәмнәр») буенча бирелгән лексиканы төрле эшчәнлектә (уен, аралашу, музыка, хезмәт, хәрәкәт) ишетеп аңлап куллана белерго өйрәтү, сөйләм күнекмәләрен булдыру.

Яңа сүзләр хисабына баланың сөйләмен баету, тулыландыру*: (Кишер, суган, бәрәңге, кыяр, кәбеста, аш, ботка, кашык, тәлинкә,чынаяк, кулмак, чалбар, бит, кул, өстәл урындык, карават, баллы, ничә, нинди, алты, җиде, сигез, тугыз, ун, кызыл, сары, яшел, зәңгар, нәрсә кирәк, юа, ки, сал, йөкла, хаерле көн, яратам, бар).*

Санау күнегүләрен ныгыту, сөйләмдә камилләштерү.

Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә? соравын аңлап, мөстәкыйль рәвештә сорау куя һәм дөрес җавап биро белергә өйрәтү.

Раслаучы һәм инкарь итүче сүзләрне ныгыту, урынлы куллану. *(әйе, юк)*

Исем + сыйфат конструкциясен сөйләмдә активлаштыру.

- Бу кызыл тәлинкә.

«Минем өем» проекты буенча өйрәнелгән боерык фигыльләрне ныгыту *(аша, эч, утыр, ю, уйна, йокла)*, яңа боерык фигыльлорне *(ки, сал)* сейломдо ацлап дерес куллана белерго ейротҮ, активлаштыру.

Алган белемнәрен, сөйләм күнекмәләрен үстерешле диалогларда, уеннарда, ситуатив күңегүләрдү камилләштерү.

Белем бирү эшчәнлегенең нәтиҗәләр

Гади сорауларны аңлап җавап бирү, мәрәҗәгать итү белә.

Үзара һәм зурлар белән кендәлек тормышта107 сүз кулланып татар телендә аралаша.

Сөйләм күнекмәләренүстерешле диалогларда, уеннарда, ситуатив күнегүләрдә куллана.

Боерык фигыльләрне сөйлөмдө аңлап, дөрес куллана.

«Уйный-уйный Үсобез» проекты темалары: «Гаилә», «Ашамлыклар», «Уенчыклар», «Саннар», «Яшелчәләр», «Савыт-саба»,«Киемнәр», «Шәхси гигиена», «Өй җиһазлары», «Бәйрәмнәр») буенча бирелгән лексиканы төрле эшчәнлектә (уен, аралашу, музыка, хезмәт, хәрәкәт) ишетеп аңлап куллана белә, сөйләм күнекмәләре бар.

Яңа сүзләр хисабына сүз байлыгы бар.

Санау күнекмәләре бар, сөйләмдә куллана белә.

Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә? соравын аңлап, мөстәкыйль рәвештә сорау куя һәм дөрес җавап бирә.

Раслаучы һәм инкарь итүче сүзләрне аңлый, урынлы куллана.

Исем + сыйфат конструкциясен сөйләмдә дөрес куллана.

Боерык фигыльләрнесөйләмдә аңлап дөрес куллана белә.

Алган белемнәрен, сөйләм күнекмәләрен үстерешле диалогларда, уеннарда, ситуатив күнегүләдә куллана белә.

Тәрбияче һәм ата- аналар белән берлектә ирешергә кирәк нәтиҗәләр:

Сүз байлыгы арттыру. Бирелгән лексиканы ишетеп аңлый, куллана белү.Сорауларны аңлый, мөстәкыйль рәвештә сорау куя белү.Сөйләм күнекмәләрен үстерешле диалогларда, уеннарда, ситуатив күнегүләрдә куллана алу.

Мәктәпкә әзерлек төркеме (6-7 яшь).«**Без инде хэзер зурлар - мэктэпкэ илтэ юллар**»**проекты**

Белем бирү эшчәнлегенең бурычлары:

1.Ашамлыклар, кыргый хайваннар, кошлар, мәктәп темасына кергән сүзләр хисабына баланың сөйләмен баету, тулыландыру.

2.Сөйләмне аралашу чарасы буларак камилләштеру, файдалана белү күнекмәләренә өйрәту.

3. Диалогик һәм монологик сөйләмне үстерү.

4. Мөстәкыйль рәвештә сорау куя һәм дөрес җавап бирә белергәкүнектерү.

Белем бирү эшчәнлегенә эчтәлеге

Лексик минимум - якынча 60 СҮЗ.

«Без инде хәзер зурлар - мәктәпкә илтә юллар» проекты темалары:«Гаилә», «Ашамлыклар», «Уенчыклар», «Саннар», «Яшелчәләр», «Савыт-саба, «Киемнәр», «Шәхси гигиена»,«Өй җиһазлары», «Бәйрәмнәр», «Танышу», «Тату гаилә», «Дусларны сыйлыйбыз», «Кунак килде»,

«Кафега барабыз», «Күңелле уеннар», «Без циркта», «Безнең дуслар», «Чана шуабыз», «Без биибез», «Күңелле сәяхәт», «Мәктәп», «Без экият ятатабыз» буенча бирелгән лексиканы төрле эшчәнлектә (танып - белү, уен, аралашу, музыка, хезмәт, хәрәкәт) ишетеп аңлап куллана белергә өйрәту, сөйләм күнекмәләрен булдыру.

Яңа сүзләр хисабына баланың сөйләмен баету, тулыландыру: син кем, хәерле көн, тычкан, бу кем, бу нәрсә, нишли, йоклый, утыра, ашый, эчә, нишлисең, ашыйм, эчам, уйный, уйныйм, утырам, барам, кая барасың, син нишлисең, сикер-сикерәм, сикерә, йөгерә, төлке, йөгер- йөгерәм, чәк-чәк, өчпочмак, яшь, бүре, керпе, тавык, әтәч, үрдәк, чана, шуа, шуам, бие, бии, биим, ак, кара, җырла-җырлыйм, зуррәхмәт, китап укый, рәсем ясыйм, укыйм, дәфтәр.

Бу кем? Бу нәрсә? Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә? Нишли? Син нишлисең? Кая барасың? соравын аңлап, мөстәкыйль рәвештә сорау куя һәм дөрес җавап бирә белергә өйрәтү.

Алган белемнәрен, сөйләм күнекмәләрен үстерешле диалогларда, уеннарда, ситуатив күнегүләрдә камилләштерү. Монологик сөйләмне үстерү.

Белем бирү эшчәнлеге нәтиҗәләре

Сәйләмне аралашу чарасы буларак файдалана белә.

Диалогик һәм монологик сөйләм күнекмәләре бар.

Мөстәкыйль рәвештә сорау куя һәм дөрес җавап бирә белә.

Бер-берсе һәм өлкәннәр белән 167 сүз кулланып татар телендә актив аралаша.

«Без инде хәзер зурлар - мәктәпкә илтә юллар» проекты темалары:«Гаилә», «Ашамлыклар», «Уенчыклар», «Саннар», «Яшелчәләр», «Савыт-саба, «Киемнәр», «Шәхси гигиена», «Өй җиһазлары», «Бәйрәмнәр», «Танышу», «Тату гаилә», «Дусларны сыйлыйбыз», «Кунак килде», «Кафега барабыз», «Күңелле уеннар», «Без циркта», «Безнең дуслар», «Чана шуабыз», «Без биибез», «Күңелле сәяхәт», «Мәктәп», «Без экият яратабыз» буенча бирелгән лексиканы төрле эшчәнлектә (танып - белү, уен, аралашу, музыка, хезмәт, хәрәкәт) ишетеп аңлап куллана белергә өйрәту, сөйләм күнекмәләрен булдыру.

Яңа сүзләр хисабына сүз байлыгы бар.

Бу кем? Бу нәрсә? Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә? Нишли? Син нишлисең? Кая барасың? соравын аңлап, мөстәкыйль рәвештә сорау куя һәм дөрес җавап бирә белә.

Фигыльләрне урынлы куллана.

Җырлар, шигырьләр белә.

Тәрбияче һәм ата- аналар белән берлектә ирешергә кирәк нәтиҗәләр:

Яңа сүзләр хисабына сүз байлыгы арттыру. Бирелгән лексиканы диалогик һәм монологик сөйләмдә куллана алу.

«Бу кем?», «Бу нэрсэ?», «Нэрсэ кирэк?», «Нинди?», «Ничэ?», «Нишли?», «Син нишлисең?», «Кая барасың?» сорауларын мөстәкыйль рәвештә куя белү. Фигыльләрне урынлы куллану.

1.5. Программа буенча балаларның белем дәрәҗәләрен билгеләү

Балаларның татар телендә аңлау һәм сөйләшә (аралаша) белү күнекмәләрен уку елы башында (октябрь ае) һәм уку елы ахырында (апрель аенда) тикшерелә.Уртанчылар төркеме балалары белән тикшерү уку елы ахырында үткәрелә.

Тикшерүне һәрбала белән аерым, 1 - 2 бала катнашында, ә йомгаклау эшчәнлеге булганда барлык балалар белән бергә да уткәрергә була. Тикшерү вакыты 10-15 минутан артмаска тиеш.

Биремнар балаларнын яшь үзенчәлекләрен исапка алып үткәрелә, уен-бирем рус телендәанлатыла. Биремнәр мавыктыргыч һөм кызыклы булырга тиеш. Сораулар ачык, тегәл итеп, интонация белән бирелә. Тикшерүче балаларнын җавабын тынлаганда елмаеп, кирак булса жавапны дөреслэп, бала әйтә алмаганда булышырга тиеш.

Тикшерү барышында яңа материал бирелми. Тикшерүне эш дәфтәрләре, таратма, күрсәтмә рәсемнәр, интерактив тактада уеннар кулланып үткәрергә да була.

Биремнәр, уеннар өчен кирәк булган күрсәтмәлелек алдан әзерләнеп куелган булырга тиеш. Тикшерүче һәрбиремгә аерым балл куеп бара. Тикшерү ахырында баллар саны кушыла һам 5 ка бүлена. Шулай итеп гомуми нәтиҗә ясала.

Уку елы ахырында уртанчылар, уку елы башында зурлар төркеме балаларының «Минем ем»

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 15 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31
ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

проекты буенча татар телен үзләштерү дәрәҗәләрен билгеләү.

1. «Минем өем» проекты буенча өйрәнгән лексиканы сөйләмдә куллану.

1. Дидактик уен. «Бу кем?» (Івариант)

Лексика: әти, әни, кыз, малай, әби, бабай)

Уен эчтәлеге: Өй рәсеме. Өй тирәсендә гаилә әгъзалары рәсемнәре (комплекттагы күрсәтмәрәсемнәр). Тәрбияче рәсемнәргә күрсәтеп сорый: Бу кем? (Әни).

2. Дидиктик уен «Кем юк?» (II вариант)

(Лексика шул ук). Уен шул ук рәсемнәр кулланып үткәрелә. Тәрбияче бер рәсемне алып куя.Баладан сорый: «Кем юк?» (Әби)

Уенны интерактив тактада да, бала белән бала арасында диалог формасында да үткәрергәбула)

3.Дидактик уен «Кәрзиндә нәрсә бар?»

(Лексика: ипи, алма, сөт, чәй)

Уен эчтәлеге: Мияу кәрзин белән ашамлыклар алып килгән. Мияу ашамлыкмуляжларынакүрсәтә, исемен сорый: «Бу нәрсә? » (Алма..)

4. Дидактик уен «Нәрсә юк?»

Мияу бер ашамлык муляжын яшереп куя: «Нәрсә юк?». Бала нәрсә юклыгын әйтергә тиеш.

(Алма..) Уенны рәсемнәр кулланып та үткәреп була.

5. Дидактик уен «Мин әйтәм, син күрсәт һәм әйт»

(Лексика: әти, әни, кыз, малай, әби, бабай; куян, аю, туп, машина, курчак, эт, песи, ипи, алма,сөт, чәй).

Уен эчтәлеге: Балага уенчык яисә уенчык рәсемнәре бирелә. Бала, тәрбияче әйткәнуенчыкныяисә уенчык рәсемен табып күсәтергә һәм исемен кабатлап әйтергә тиеш.

6. Дидактик уен «Исемен әйтсәң бирәм»

(Лексика: куян, аю, туп, машина, курчак, эт, песи)

Уен эчтәлеге: Тәрбияче өстәлендә уенчыклар яисә рәсемнәр. Тәрбияче балагауенчыкны(рәсемне) күрсәтә, сорый: «Бу нәрсә?» - «Алма»... ; «Бу кем?»- «Әти»...Балауенчык исемен дөрес әйтсә аңа уенчыклар, яисә таратма рәсемнәр бирелә.

7. Дидактик уен «Серле янчык»

(Лексика: куян, аю, туп, машина, курчак, эт, песи)

Уен эчтәлеге: Балага уенчыклар күрсәтелә, исемнәрен әйтеп янчыкка салына. Бала янчыктагыуенчыкны капшап исемен әйтә, алып күрсәтә.

8. Дидактик уен «Әйе-юк»

Сүзнең дөрес үзләштерелүен тикшерү йөзеннән (аңлап яки аңламыйча әйтү) төрле вариантта сораулар бирелә: «Бу нәрсә?» - «Аю»...; «Бу аю?» - «Әйе, аю»...; «Бу куян?» - «Юк, песи»..

Югары балл (2.7-3) — Сүз байлыгы җитәрлек, уенчык, әйберләрне үзлектән, аңлап дөрес күрсәтә, исемнәрен әйтә.

Уртача балл (2-2,6)- Сүз байлыгы бар, кайбер сорауларга тәрбияче ярдәмендә җавап бирә.

Уртачадан тубән балл (1-2) - аңлый, русча җавап бирә.

1. Ягымлы сүзләр куллану (исәнме, сау бул, рәхмәт, сау булыгыз, хәлләр ничек?).

Ситуатив күнегүләр:

а) Ситуатив күнегү «Куян аюга кунакка килә». Ул ишектән кергәндә аюга нәрсә әйтә? (Ничек исәнләшә?), «Исәнме аю».

б) Ситуатив күнегү «Куян аюда кунакта булды». Ишектән чыгып киткәндә куян аю белән ничек саубуллаша? (Нәрсә әйтә?) Сау бул, аю».

в) Уен ситуациясе «Кунак сыйлау». Акбайда (Мияуда) кунакта. Тәрбияче Акбай (Мияу) ролендә. Ул баланы, ашамлык, җиләк-җимеш (алма, груша, банан һ.б.) муляжлары белән «сыйлый». Тәрбияче баланың «рәхмәт» әйтә белүен билгели.

г) Уен ситуациясе «Дустыңны сыйла». Балаларны парлаштырып бер-берсен сыйларга тәкъдим итү. Рәхмәт әйтә белүләрен билгеләү.

ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

д) Ситуатив күнегү «Акбайга (Мияуга, Курчакка, Дустына) уенчык бүләк ит».

Югары балл (2,7-3) - бала ситуацияләрдә ягымлы сүзләрне урынлы куллана.
Уртача балл (2-2.6) - тәрбияче ярдәмендә җавап бирә.
Уртачадан түбән (1-2) - аңлый, сорауга җавапны русча әйтә.

2. **Боерыкны аңлап үтәү һәм куллана белү (кил, утыр, сикер, ю, аша, эч).**

1. Сүзле уен «Мин әйтәм - син эшлә» («Командир»).

2.Сүзле уен «Шаян уенчыклар» (Уен баланың боерыкларны аңлы рәвештә үтәвен тикшерү өчен бирелә. Уенның эчтәлеге: Тәрбияче уенчыкка боерык бирә, мәсәлән: Утыр! Ә уенчык «ашый» башлый. Бала боерыкны дөрес итеп үтәп күрсәтә).

Югары дәрәҗә (2,7-3) - бала боерыкны аңлап, дөрес үти.
Уртача дәрәҗә (2-2,6) - ялгыша.
Уртачадан түбән дәрәҗә (1-2)- татарча аңламый, боерыкларны үтәми.

3. **Тирә-юньдәге предметларның сыйфат билгеләрен, күләмен белдерә торган сүзләрне аңлап сөйләмдә куллану.**

1.Дидактик уен «Уенчык нинди?» (зур, кечкенә; чиста, пычрак; әйбәт, матур).

Уен эчтәлеге: зур-кечкенә уенчыклар күрсәтелә. Тәрбияченең «Нинди?» соравына бала уенчыкның исемен сыйфат билгесе белән әйтергә тиеш.

-Нинди курчак? - Зур (кечкенә, чиста, пычрак, эйбэт, матур) курчак.

Эш дәфтәрендәге 11 нче биремне кулланып була.

2.Дидактик уен «Тап, күрсәт һәм әйт» (чиста, пычрак).

Комплекттагы күрсәтмә рәсемнәр кулланып үткәрелә. Тәрбияче әйткән рәсемне бала табып күрсәтә, әйтә. (чиста туп, пычрак аю...).

Эш дәфтәрендәге 13 нче биремне кулланып була.

3.Дидактик уен «Курчакка бүләк».

Тәрбияче зур курчакка- зур туп, кечкенә курчакка- кечкенә туп бүләк итәргә куша. «Мә, зур туп», «Мә, кечкенә туп».

4.Дидактик уен «Дөрес сана».

Санау күнекмәләрен билгеләү (1-5 кадәр). Тәрбияче уенчыклар, муляжлар санарга тәкъдим итә. Төркемдәге балаларны да санарга була. «Ничә малай?», «Ничә кыз?».

5.Дидактик уен «Ничә?».

Санау күнекмәләрен тикшерү өчен шулай ук, укыту методик комплектындагы күрсәтмә рәсемнәрне дә кулланып була.

- Ничә туп?- Биш туп.

6.Сюжетлы – рольле уен «Сыйлыйм»

Лексика: тәмле.

-Оля, мә ипи, аша. Ипи тәмле (ме)?

- Әйе, ипи тәмле.

Югары дәрәҗә (2,7-3) - әйберләрнең сыйфат билгеләрен, күләмен исем белән кушып дерес әйтә.
Уртача дәрәҗә (2-2.6) - 1-2 билгесен әйтә.
Уртачадан түбән дәрәҗә (1-2) - әйберләрнең билгеләрен, күләмен рус телендә әйтә.

5. Аралаша белү (ягымлы сүзләр әйтү, чакыру, сыйлау, сарап алу, тәкъдим итү, инкарь итү, раслау).

1. Уен ситуациясе «Әйдәгез танышабыз».

«Син кем?» соравына аңлап җавап бирүе билгеләнә.

- К нам пришла новая кукла, она хочет с вами познакомиться.

-Исәнмесез. Мин Алсу. Син кем? (Мин Оля (Коля).

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 17 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31

-Мин Алсу, мин кыз. Син кыз? (Юк, мин малай (әйе, мин кыз).
2. Уен ситуациясе «Кунак каршылыйбыз».
а) Тәрбияче: К нам идут гости.
Спроси. «Кто там?». "Кем анда?»
- Мин әби (бабай).
«Позови бабушку (дедушку)».
-Әби (бабай) кил монда.
«Поздоровайся с бабушкой (дедушкой)»
- Исәнме, әби (бабай).
«Спроси у бабушки (дедушки) как дела?»
- Әби (бабай) хәлләр ничек?
- Әйбәт, рәхмәт.
«Предложи бабушке (дедушке) сесть».
- Әби (бабай) утыр.
«Предложи бабушке (дедушке) пить чай»
- Мә, чәй, эч.
Скажи: «До свидания!»
Сау бул, әби! (бабай).
б) Балага «кунак» белән исәнләшергә, хәлен сорарга, чакырып утыртырга, сыйларга(аша,эч) һәм саубуллашырга тәкъдим ителә.
3. Уен ситуациясе «Кунакларны сыйла»
Угости Акбай хлебом, Мияу молоком.
-Мә, Акбай ипи, аша. - Рәхмәт.
-Мә, Мияу сөт, эч. - Рәхмәт.
Эш дәфтәрендәге 16 нчы биремне кулланып була.
4. Уен ситуациясе «Бер - береңне сыйла». *(Ашамлык муляжлары кулланып)*
Угости яблоком.
- Мә, алма, аша. (Рәхмәт.)
Спроси, яблоко вкусное?
- Алма тәмле? (Әйе, тәмле.)
Эш дәфтәрендәге 6 нчы биремне кулланып була.
5. Уен ситуациясе «Уенчыклар илендә»
Ты пришел в магазин игрушек. Попроси игрушку, которая тебе нравится.
-Куян бир (әле). (Рәхмәт.)
Предложи поиграть с игрушкой.
- Мә, туп, уйна. (Рәхмәт.)
Позови друга, предложи помыть игрушку.
-Коля, кил монда. Мә, туп, ю.
Поменяйтесь игрушками. Попроси у друга игрушку, предложи ему свою
- Коля, туп бир
- Мә, туп.
- Рәхмәт.

Югары дәрәҗә (2,7-3) - аралаша, сөйләм күнекмәләрен актив куллана.
Уртача дәрәҗә (2-2,6) - тәрбияче ярдәмендә аралаша.
Уртачадан түбән дәрәҗә (1-2) - аңлый, русча җавап бирә

Уртанчылар (уку елы ахырында) һәм зурлар (уку елы башында) балаларның «Минем өем» проекты буенча татар телен үзләштерү дәрәҗәләрен билгеләү

<table>
<tr><td rowspan="3">№</td><td rowspan="3">Баланың исем фамилиясе</td><td colspan="5">Биремнәр</td><td colspan="2">Нәтиҗә</td></tr>
<tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>баллар</td><td>дәрәҗә</td></tr>
<tr><td>«Минем өем»проекты буенча өйрәнгән лексиканы сөйләмдә куллану. (Өйрәнгән темалар буенча дүрт-биш рәсем яисә предмет күрсәтелә, татарча исемнәрен әйтергә кушыла.) Якын кешеләрне атый (“Гаилә темасы буенча)</td><td>Ягымлы сүзләр куллану (Исәнме!, Исәнмесез!, Сау булыгыз!, Сау бул!, Хәлләр ничек!, Рәхмәт!)</td><td>Боерыклы аңлап үтәү һәм куллана белү (кил, утыр, уйна,ю,аша, эч)</td><td>Тирә юньдәге предметларның, күләмен белдерү торган сүзләрне аңлап сөйләмдә куллану</td><td>Аралаша белү (ягымлы сүзләр әйтә, чакыру, сыйлау, сорап алу, тәкъдим итү, инкарь итү, раслау</td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>1.</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>2.</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td colspan="9">Нәтиҗәләрне билгеләү</td></tr>
<tr><td colspan="5">Югары дәрәҗә (2,7-3)</td><td colspan="4">Бала сөйләмдә актив, сорауларга җавап бирә, яхшы аралаша</td></tr>
<tr><td colspan="5">Уртача дәрәҗә (2-2,6)</td><td colspan="4">Сүз байлыгы бар, аралашуда бик үкактив түгел</td></tr>
<tr><td colspan="5">Уртачадан түбән дәрәҗә (1-2</td><td colspan="4">Аңлый, русча җавап бирә</td></tr>
</table>

Уку елы ахырында зурлар, уку елы башында мәктәпкә әзерлек төркеме балаларының **«Уйный-уйный үсәбез»** проекты буенча татар телен үзләштерү дәрәҗәләрен билгеләү.

“Уйный – уйный үсәбез» проекты буенча өйрәнгән лексиканы сөйләмдә куллану. (Өйрәнгән темалар буенча биш – алты рәсем яисә предмет күрсәтелә, татарча исемнәрен әйтергә кушыла)

1. Дидактик уен «Бу нәрсә?» (Лексика: аш, ботка, сөт, кашык, тәлинкә, чынаяк).

Уен эчтәлеге: Тәрбияче рәсемнәргә күрсәтеп сорый:

- Бу нәрсә? (Аш...)

2. Дидактик уен «Кәрзиндә нәрсә бар?» (Лексика: кишер, суган, бәрәңге, кыяр, кәбестә, алма).

Уен эчтәлеге: Куян кәрзин белән яшелчәләр һәм җиләк-җимеш алып килгән. Куян сорый: «Нәрсә бар?» (Кәбестә...)

3. Дидактик уен «Нәрсә юк?». (Лексика: кишер, суган, бәрәңге, кыяр, кәбестә, алма).

Куян бер яшелчә муляжын яшереп куя: «Нәрсә юк?». Бала нәрсә юклыгын әйтергә тиеш. Уенны рәсемнәр кулланып та үткәрергә була.

4. Дидактик уен «Дөресен әйт». (Лексика: күлмәк, чалбар, сарафан, өстәл, урындык, караваt).

Уен эчтәлеге: Балага рәсемнәр бирелә. Бала рәсемнәрнең исемен атый һәм күрсәтә.

Югары балл (2.7-3) — сүз байлыгы җитәрлек, яшелчәләр, савыт-сабалар, киемнәр, өй җиһазлары атамаларын аңлап дөрес күрсәтә, исемнәрен әйтә һәм куелган сорауларга җавап бирә.

Уртача балл (2-2,6) - сүз байлыгы бар, кайбер сорауларга тәрбияче ярдәмендә җавап бирә.

Уртачадан түбән балл (1-2) - аңлый, русча җавап бирә.

2.Ягымлы сүзләр куллану («Исәнме», «Сау бул», «Рәхмәт», «Исәнмесез», «Саубулыгыз»).

Ситуатив күнегүләр (уртанчылар төркемендәге ягымлы сүзләр бүлеген кара):

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 19 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31
ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

а) Поздоровайся с Акбаем.
б) Спроси как дела у Акбая.
в) Скажи спасибо Акбаю. Спроси как дела.
г) Попрощайся с Акбаем.
д) Поздоровайся с воспитателем, Мияу и Акбай.
е) Попрощайся с воспитателем, Мияу и Акбай.

Югары балл (2.7-3) — бала сөйләмдә игымлы сүзләрне урынлы куллана.
Уртача балл (2-2,6) – уен ситуацияләрен тәрбияче ярдәмендә төзи.
Уртачадан түбән балл (1-2) – аңлый, җавап бирә алмый.

3.Боерыкны бирә белү (кил, утыр, сикер, уйна, ю, аша, эч, ки, сал).

Балаларның боерыкларны бирә белү күнекмәләрен тикшерү. Балалар бер-берсенә боерык бирәләр. Саша, аша! – Саша ашау хәрәкәтләре күрсәтә. Алга таба Саша үзе башка балага боерык бирә һәм шундый тәртиптә дәвам итеш. (Лексика: кил, утыр, сикер, ю, аша, эч, уйна, ки, сал).

Югары балл (2,7-3) – 8-9 сүз.
Уртача балл (2-2.6) – 5-6 сүз.
Уртачадан түбән (1-2) – 1-2 сүз.

4. Уен ситуацияләрендә үзлектән сорау бирә белү. (Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә?).

1. Сюжетлы-рольле уен «Кибет»

Балаларга рус телендә кибет уены үткәрү аңлатыла һәм өч төп сорауны куя белүләрен максат итеп куясың. Уен яшелчә, киемнәр, савыт-саба, өй җиһазлары рәсемнәре кулланып үткәрелә. (Лексика: Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә?).

2. Дидактик уен «Нинди?».

Тикшерүдә сорауларны аерым кулланып та үткәрергә була. Әйберләрне билгесен ачыклау өчен бирелә торган сорауга аңлап җавап бирү һәм ул сорауларны үзлектән куя белү.
(Лексика: нинди? кызыл, сары, яшел, зәңгәр).

3. Дидактик уен «Ничә?».

Санау күнекмәләрен билгеләү (1- 10 кадәр).

4. Дидактик уен «Дөрес сана».

Тәрбияче уенчыклар, муляжлар, укыту методик комплектындагы күрсәтмә рәсемнәрне санарга тәкъдим итә. Балалар бер-берсенә сорау бирәләр һәм җавап бирәләр. Шулай ук, сорауны тәрбияче үзе дә бирә ала. «Ничә...?».

Югары балл (2,7-3) – диалогта 3 сорауны да аңлап куллана.
Уртача балл (2-2.6) – диалогта 2 сорауны аңлап куллана.
Уртачадан түбән (1-2) – диалогта 1 сорауны аңлап куллана.

5.Аралаша белү (ягымлы сүзләр әйтү, чакыру, сыйлау, сорап алу, тәкъдим итү, инкаръ итү, раслау).

1. Уен ситуациясе «Әйдәгез танышабыз».

“Син кем?» соравына аңлап җавап бирүе билгеләнә. К вам пришла новая кукла, она хочет с вами познакомиться:

- Исәнмесез. Мин Алсу. Син кем? (Мин Оля яки Коля).
- Мин Алсу, мин кыз. Син кыз? (Юк, мин малай)

2. Уен ситуациясе «Кунак каршылыйбыз».
3. Уен ситуациясе «Кибеттә».

Югары балл (2,7-3) – бала сөйләмдә актив, үзлектән сорау бирә, яхшы аралаша
Уртача балл (2-2.6) – сүз байлыгы бар, тәрбияче ярдәмендә аралаша.
Уртачадан түбән (1-2) – аңлый, русча җавап бирә.

Зурлар (уку елы ахырында) һәм мәктәпкә әзерлек төркеме (уку елы башында) балаларның «Уйный - уйный үсәбез» проекты буенча татар телен үзләштерү дәрәҗәләрен билгеләү

№	Балаларның исем фамилиясе	Биремнәр					Нәтиҗә	
		1	2	3	4	5	баллар	дәрәҗә
		«Уйный - уйный үсәбез» проекты буенча өйрәнгән лексиканы сөйләмдә куллану. (Өйрәнгән темалар буенча биш-алты рәсем яисә предмет күрсәтелә, татарча исемнәрен әйтергә кушыла)	Ягымлы сүзләр куллану (Исәнме!, Исәнмесез!, Сау булыгыз!, Сау бул!, Хәлләр ничек!, Рәхмәт!)	Боерыклы аңлап үтәү һәм куллана белү (кил, утыр, уйна,ю,аша, эч), йокла,ки, сал)	Уен ситуацияләрендә үзлектән сорау бирә белү (Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә?)	Аралаша белү (ягымлы сүзләр әйтү, чакыру,сыйлау, сорап алу, тәкъдимитү, инкарь итү, раслау)		
1.								
2.								

Нәтиҗәләрне билгеләү	
Югары дәрәҗә (2,7-3)	Бала сөйләмдә актив, сорауларга җавап бирә, яхшы аралаша
Уртача дәрәҗә (2-2,6)	Сүз байлыгы бар, аралашуда бик үкактив түгел
Уртачадан түбән дәрәҗә (1-2)	Аңлый, русча җавап бирә

Уку елы ахырында мәктәпкә әзерлек төркеме балаларының «**Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар**» проекты буенча татар телен үзләштерү дәрәҗәләрен билгеләү.

1. «Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар» проекты буенча өйрәнгән лексиканы сөйләмдә куллану. (Өйрәнгән темалар буенча биш – алты рәсем яисә предмет күрсәтелә, татарча исемнәрен әйтергә кушыла)

1. Дидактик уен «Бу нәрсә?»

(Лексика: тычкан, бүре, төлке, керпе, тавык, әтәч, үрдәк, аю).
Уен эчтәлеге: Тәрбияче рәсемнәргә күрсәтеп сорый:

- Бу нәрсә? (бүре...)

2. Дидактик уен «Портфельдә нәрсә бар?»

(Лексика: китап, дәфтәр, рәсем, мәктәп).
Уен эчтәлеге: Тәрбияче портфельдән рәсемнәр яки предмет алып күрсәтә, исемен сорый:

-Портфельдә нәрсә бар?- (Дәфтәр бар...)

3. Дидактик уен «Портфельдә нәрсә юк?»

Бала нәрсә юклыгын әйтергә тиеш. Уенны рәсемнәр кулланып та үткәрергә була.

4. Дидактик уен «Дөресен әйт»

(Лексика: чәк- чәк, өчпочмак, бәрәңге, аш, ботка, су).
Уен эчтәлеге: Балага рәсемнәр бирелә. Бала рәсемнәрне атый.

Югары балл (2.7-3) — 10-14 сүз.
Уртача балл (2-2,6) – 7-9 сүз.
Уртачадан түбән балл (1-2) – 1-6 сүз.

2.Ягымлы сүзләр кулану (исәнме, исәнмесез, сау бул, сау булыгыз, рәхмәт, зур рәхмәт, хәерле көн, хәлләр ничек?, әйбәт)

Ситуатив күнегү: Телефоннан сөйләшү.
Эш дәфтәрендәге 1 нче биремне кулланып була.

Югары балл (2,7-3) — бала сөйләмдә ягымлы сүзләрне урынлы куллана.
Уртача балл (2-2,6) – тәрбияче ярдәмендә җавап бирә.
Уртачадан түбән балл (1-2) – аңлый, сорауларга җавапны русча бирә.

3. Боерыкны бирә белү (Лексика: кил монда, утыр, сикер, ю, аша, эч, уйна, ки, сал, йөгер, бие, җырла, йокла).

Дидактик уен: «Командир»
Эш дәфтәрендәге 9 нчы биремне кулланып була. Бер бала икенче балага боерык бирә. Мәсәлән:
-Коля, сикер! (Коля сикереп күрсәтә).
-Коля, син нишлисең? (Колядан сорый)
– Мин сикерәм.
-Коля нишли? (Башка баладан сорый) – Коля сикерә.

Югары балл (2,7-3) — 11-13 сүз белән боерык бирә, син нишлисең, нишли сорауларын бирә
белә.
Уртача балл (2-2,6) – бары боерык бирә, сорауларны куя алмый.
Уртачадан түбән балл (1-2) – 1-5 сүз белән боерык бирә, сорауларны русча әйтә.

4.Уен ситуацияләрендә үзлектән сорау бирә белү.
(Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә? Син кем? Бу кем? Бу нәрсә? Нишли? Кая барасың?)
1. Уен ситуацияләре:
а) "Кибет" (Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә?)
б) "Телефоннан сөйләшү" (Кая барасың? Син нишлисең?)
в) "Танышу" (Син кем? Бу кем? Бу нәрсә? Нишли?)
2. Сюжетлы-рольле уен "Кибет»
Балаларга рус телендә кибет уены үткәрү аңлатыла һәм өч төп сорауны куллана белүләре тикшерелә.Уен яшелчә, киемнәр, савыт-саба, өй җиһазлары, йорт кошлары, уенчык рәсемнәре кулланып үткәрелә. (Лексика: Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә?).
2. Дидактик уен "Нинди?».
Тикшерүдә сорауларны аерым кулланып та үткәрергә була.
(Лексика: кызыл, сары, яшел, зәңгәр, ак, кара).
3. Дидактик уен «Сана».
Санау күнекмәләрен билгеләү (1- 10 кадәр).

Югары балл (2,7-3) – сорауларны аңлап куллана.
Уртача балл (2-2,6) – аңлый, тәрбияче ярдәме белән куллана.
Уртачадан түбән (1-2) – русча җавап бирә.

5.Аралаша белү (ягымлы сүзләр әйтү, чакыру, сыйлау, сорап алу, тәкъдим итү, инкарь итү, раслау)
1. Уен ситуациясе «Әйдәгез танышабыз»
- Исәнмесез. Син кем? - (Мин Оля яки Коля).
- Мин кыз. Син кыз? - (Юк, мин малай).
- Сиңа ничә яшь?- (6 -7 яшь).
2. Уен ситуациясе «Телефоннан сөйләшү» (диалогны сан, сыйфат, күләм берәмлеге кертеп баетырга була)
3. Уен ситуациясе «Кая барасың?» (мәктәп, кафе, цирк һ.б.)
4.Ситуатив күнегү.

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 22 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31
ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

а) Син нишлисең?
- Мин биим (утырам, сикерәм, ашыйм, эчәм, уйныйм, йөгерәм, җырлыйм, йоклыйм).

Югары балл (2,7-3) – бала сөйләмдә актив, үзлектән сорау бирә, яхшы аралаша.
Уртача балл (2-2.6) – сүз байлыгы бар, тәрбияче ярдәмендә аралаша.
Уртачадан түбән (1-2) – аңлый, русча җавап бирә.

Уку елы ахырында мәктәпкә әзерлек төркеме балаларының «Без инде хәзер зурлар - мәктәпкә илтә юллар» проекты буенча татар телен үзләштерү дәрәҗәләрен билгеләү

№	Балаларның исем фамилиясе	Биремнәр					Нәтиҗә	
		1	2	3	4	5	баллы	дәрәҗә
		«Без инде хәзер зурлар - мәктәпкә илтә юллар» проекты буенча өйрәнгән лексиканы сөйләмдә куллану	Ягымлы сүзләр куллану (Исәнме!, Исәнмесез!, Сау булыгыз!, Сау бул!, Хәлләр ничек!, Рәхмәт,! Зур рәхмәт!, Хәерле көн!, Әйбәт)	Боерыклы аңлап үтәү һәм куллана белү (кил, утыр, уйна,ю,аша, эч), йокла,ки, сал, йөгер, бие, җырла)	Уен ситуацияләрендә үзлектән сорау бирә белү (Нәрсә кирәк? Нинди? Ничә?Син кем? Бу кем? Бу нәрсә? Нишли? Нишлисең? Ничә яшь Кая	Аралаша белү (ягымлы сүзләр әйтү, чакыру,сыйлау, сорап алу, тәкъдим итү, инкарь итү, раслау)		
1.								
2.								

Нәтиҗәләрне билгеләү	
Югары дәрәҗә (2,7-3)	Бала сөйләмдә актив, сорауларга җавап бирә, яхшы аралаша
Уртача дәрәҗә (2-2,6	Сүз байлыгы бар, аралашуда бик үкактив түгел
Уртачадан түбән дәрәҗә (1-2)	Аңлый, русча җавап бирә

2.Эчтәлекле бүлек

«Сөенеч» - тебәк мәгариф программасы мәктәпкәчә белем бирүнең төп белем бирү программасын тулыландыра. Аның күләме аны тормышка ашыру өчен кирәкле вакытның 40% тан да артмый һәм оешма тарафыннан мөстәкыйль билгеләнә.

Өлкәннәр һәм балаларныә белем бирү өлкәсендә катнашучылар тарафыннан формалаштырыла торган төп белем бирү программасының бер өлешен тормышка ашыру һәм үзләштерү буенча эшчәнлеге ике төп модель - өлкәннәр һәм балаларның уртак эшчәнлеге һәм балаларның мөстәкыйль эшчәнлеге белән оештырыла. Өлкәннәр һәм балаларның уртак эшчәнлеге кысаларында белем бирү мәсьәләләрен хәл итү турыдан-туры белем бирү эшчәнлегендә дә (режим моментларын бер ук вакытта үткәрү белән бәйле булмаган), шулай ук режим моментларында (балаларның иртән килү, йөрү, ризык кабул итүгә әзерлек, көндезге йокы) гамәлгә ашырыла.

2.1.Социаль-коммуникатив үсеш

Балаларның социаль характердагы беренче күзаллауларын булдыру һәм балаларны социаль мөнәсәбәтләр системасына кертү; хезмәткә уңай мөнәсәбәт формалаштыру; үзтормышыңның куркынычсызлыгы нигезләрен һәм экологик аң (әйләнә - тирә дөнья куркынычсызлыгы) алшартларын формалаштыру максатларын тормышка ашыра. БалаларныңТатарстан Республикасы, анда яшәүче халыклар, аларның хезмәте һәм профессияләре, туган як табигате турында белемнәрен уен эшчәнлеге вакытында тирәнәйтү. Балаларда патриотизм хисләре; үзен туган шәһәре (авылы), республикасы, иленеә гражданины итеп тану; шәһәр, республика, ил символикасына (флаг, герб, гимнга) хермәт белән карауны һәм горурлану хисе тарбиялаү. Иҗтимагый чыгышы, расасы, теле, дине, җенесе һәм яшенә карамыйча, яңәшәдә яшәүчеләргә (балаларга, өлкәннәргә) уңай мөнәсәбәт, түземлек (толерантлык); башка кешеләрнең хисләре, фикерләре, теләкләренә, карашларына хөрмәт тәрбияләү, үзенең башкалар фикере белән риза булмавын далилли яиса үзпозициясен яклый белергә өйрәтү. Башка ил, этнос халыклары белән позитив аралашуныә, хезмәттәшлек итүнең мәгънәсен аңлату. Якындагы социумда үз урыны, теге яки бу төркемдәге кешеләргә нинди мөнәсәбәттә булуы (балалар бакчасындагы төркем яиса бию түгәрәге әгъзасы, спорт мәктәбе укучысы,булачак гимназист һ. б.) турында күзаллаулар формалаштыру. Гаилә тарихына (карт бабай, бабай, карт әби, әби) карата кызыксыну тәрбияләү. Гаиләң белән горурлану хисләре, гаиләәгъзаларының уңышларына сөенү, бүләкләрен игътибарсыз калдырмау күнекмәләре тәрбияләү. Идел буе халыкларыныүәдәби әсәрләре, нәфис һәм мультипликацион фильмнары, әйләнә-тирәдәге тормыш турындагы күзәллауларын сюжетлы-рольле һәм режиссёрлык уеннарында иҗади кулլануларына булышлык итү. Балаларның сәхнәләштерүһәм кую өчен Идел буе халыкларыныңәкиятләрен, шигырьләрен, җырларын, биюләрен мөстәкыйль сайлап алуларын хуплау; куелачак спектакльга кирәкле атрибутлар һәм декорацияләр әзерләргә, үзара вазифаларны билгеләргәһәм рольләр бүлешергә булышу. Театральлашкан эшчәнлекта театрның төрле төрләрен (бибабо, бармак, курчак, расемнар һ.б.театрлар) куллану. Сәхнә сәнгатена карата кызыксыну үстерү. Коллективта сүзле уеннар уйнарга омтылышларын хуплау. Идел буе халыклары уеннарын уйнау таҗрибәсен баету.

2.2. Танып-белү үсеше

Балаларда танып белү ихтыяҗларын һәм акылны үстерү; Татарстан Республиканың төп символикасы, географик урыны, анда яшәүче халыкларның традицияләре, гореф-гәдәтләре, йолалары белән таныштыру; туган як табигате турындагы белемңәрен киңәйтү, туган якта ешрак очрый торган үсемлек һәм хайваннарга карата кызыксынуны үстерү максатларын тормышка ашыра. Туган як тарихы, мәдәнияты, сынлы сәнгать, туган якның табигате белән таныштыру исәбенә балаларның күзәллауларын киңәйту. Туган як табигате, климаты, кешеләрнең тормышы белән таныштыруны давам итү. Үз шәһәренең (авылының) истәлекле урыннары, халык һөнәрләре, милли кухня, Татарстан Республикасы халыкларының тел культурасы белән таныштыру. Картада туган шәһәрен, республикасын, башкаланы, Татарстандагы эре шәһәрләрне (Әлмат, Яр Чаллы, Түбән Кама, Бөгелмә, Яшел Үзән һ. б. ны) күрсәтәһәм атый белергә өйрәтү. Борынгы шәһәрләр (Биләр, Болгар), аларның тарихы, культурасы, кенкүреше белән таныштыру. Авыл һәм шәһәр кешеләренең көнкүрешен чагыштырырга өйрату. Татар һәм рус халкының яши торган өе, йорт

кирәк-яраклары, өс киемнәре үзенчәлекләренә игътибар итү. Туган шәһәрендә бара торган позитив үзгәрешләрне (балалар бакчалары, спорт комплекслары, театрлар һ. б. төзелү) күрә белергәөйрәтү. Казанның эре промышленность һәм сәүдә үзәге булуы, татар халкының элек-электән игенчелек, терлекчелек, күн эшкәртү, сәүдә белән шөгыльләнүе турында балаларга сөйлаү. Туган шәһәренең, башка шәһәрләрнең символикасын өйрәнүне дәвам итү, үз халкының бер өлеше булуын аңлый белергә ярдәм итү. Милли һәм дөнья культураларыныңүткәненәһәм бүгенге сена балаларны якынайту. Музыка һәм театр сәнгатенең күренекле шәхесләре, аларның тормыш һәм иҗат юллары белән таныштыру (композиторлар: С. Садыйкова, С. Сайдашев, Ф. Яруллин һ. б., жырчылар: Ф. Шаляпин, И. Шакиров, Р. Ибраһимов һ. б., театр режиссёрлары: М. Салимҗанов, К. Тинчурин һ. б., В. Качалов, Г. Камал исемендәге театр актёрлары һ. б.). Аларның тормышларына һәм эшчәнлекләренә кызыксыну уяту. Күренекле фән эшлеклеләренең тормышы һәм эшчәнлекләре белән таныштыру (Н. И. Лобачевский, К. Ф. Фукс, И. М. Симонов, Н. Н. Зинин, А. М. Бутлеров, А. Е. Арбузов һ. б.). Балаларның танып белүгә карата кызыксынуларын канәгатьләндеру, Казан (Идел буе) федераль университеты укытучылары һәм аны тамамлаучылар турында мәгълүмәт бирү. Милләтебез каһарманнарының Бөек Ватан сугышында күрсәткән батырлыклары турында сөйләү (М. Җәлил, Г. Гафиятуллин, М. П. Девятаев, П. М. Гаврилов, Н. Г. Столяров һ. б.). Әти-әниләрне балаларга эби һәм бабаларыньң сугышта алган бүләкләре турында сөйләргә жәлеп итү. Ватанны саклаучыларга карата хөрмәт хисләре тәрбияләү(һәйкәлләр, обелискларга чәчәкләр кую һ. б.). Табигатьне саклау буенча балаларның белемнәрен тирәнәйтү. Туган якның тере һәм тере булмаган табигатенә сакчыл караш тәрбияләү, табигатькә катнашуыңнан соң туган уңай һәм тискәре нәтиҗәләрне алдан күрә белергә өйрәтү, табигатьнең ресурсларына сакчыл мөнәсәбәт тәрбияләү, аны рациональ файдалану күнекмәләре формалаштыру. Үсемлек һәм җиләкләрне җыю кагыйдәләре белән таныштыру. Дәүләт тыюлыклары, анда яшәүче тереклек ияләре, Татарстан Республикасының Кызыл китабына кертелгән үсемлек (флора) һәм хайваннар (фауна) төрләре белән таныштыруны дәвам итү. Хайваннар һәм үсемлекләр дөньясында сирәк очрый торган терләргә сакчыл караш кирәклеген балаларның аңнарына җиткерү. Татарстанның елга, күлләрендә яшәүче тереклек ияләре белән таныштыру. Кеше тормышында чишмә, елгаларның тоткан урыны, әһәмияте турында сөйләү. Республика сулыкларын чиста тотарга теләк уяту. Туган як табигатенең матурлыгына, андагы форма, ис, төс муллыгына игътибар итү. Табигатьтәге үзгәрешләрне күрә белергәөйрәтү.

2.3.Сөйләм үсеше

Әйләнә-тирәдәге кешеләрнеңүзара мөгамәләсенең конструктив ысул һәм чараларын үзләштерү; балада китап укуда кызыксыну һәм ихтыяҗ формалаштыру максатларын тормышка ашыра. Балаларны матур әдәбият әсәрләре, халык әкиятләре, фольклоры белән таныштыру.Татар теленә карата тотрыклы кызыксыну үстерү. Мәгълүмати аралашу технологияләре, аудио- һәм видеоязмалар, уку-укыту методик комплектлары ярдәмендә предметны, аның билгесен, хәрәкәтен белдерүче сүзләрне актив кулланышка кертү, гади аралашу өчен кирәк булган сөйләм берәмлекләребайлыгы булдыру. Балаларныңсүз байлыгын арттыру. Төзелеше ягыннан катлаулы булмаган хикәя һәм сорау җөмләләр төзү күнекмәләрен ныгыту. Үзе турында, бер кеше гамәлләрен сүрәтләгән ситуатив картиналар сериясе буенча, сюжетлы рәсемнәр, үз күзәтүләреннән чыгып, зур булмаган (3-5 җөмләле) хикәяләр төзи белергә өйрәтү. Балаларның төрле эшчәнлек вакытында татар халык фольклор әсәрләрен, еш кулланыла торган сүзләр һәм әйтемнәрне файдалануга омтылышларын хуплау. Татар телендә сөйләүче әгнәмәдәшенең сөйләмен тыңлый белүне формалаштыру, нәрсә турында сөйләгәнен аңларга тырышу, телне аз белүенә карамастан, аның белән әңгәмәгә кереп, аралашырга омтылышын хуплау. Балаларны татар телен киләчәктә (башлангыч мәктәптә) тагын да аңлабрак, төшенеп өйрәнергә әзерләү.

2.4.Иҗади-сәнгать үсеше

Балаларда әйләнә-тирәдәге матурлыкка кызыксыну уятуны һәм үзләрен күрсәтү ихтыяҗларын канәгатьләндерүне; балаларның музыкальлекләрен, музыканы, матур әдәбият, фольклор әсәрләрен хис-тойгы белән кабул итү сәләтләрен үстерү максатларын тормышка ашыра. Балаларны татар халкының сәнгате (музыка, бию, рәсем сәнгате, матур әдәбият әсәрләре), анда

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 25 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31
ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

яшәүче атаклы кешеләр белән таныштырып, аларда әхлакый-патриотик хисләр тәрбияләү. Милләтебезнең дини йолалары, халык авыз иҗаты, сынлы сәнгате һәм архитектурасы, музыка сәнгате белән таныштыру балаларда Туган илне ярату хисе тәрбияләргә булыша.Милли орнамент элементлары белән таныштыруны дәвам итү. Балалар белән «яшәү агачы» образын карау. Балаларның игътибарын композициянеңүзенчәлегенә (симметриясез), шул ук вакытта төрле тесләр файдаланылган чәчәк бәйләменә юнәлдерү. Төрле материаллар кулланырга, реаль һәм әкияти образларны (Идел буе халыклары әкиятләрендәге геройларны да кертеп) сүрәтләүнең төрле ысулларын берләштерергә мөмкинлекләр бирү. Республика тормышында булган истәлекле вакыйгаларны рәсемнәрдә чагылдыра белүләрен хуплау. Балаларның эшләрен бергәләп карау, нәрсә ясаганнары турында сөйли белергә өйрәэтү. Балаларга эшләренең тематикасын киңәйтүгә булышлык итү. Актүбә һәм Шәмәрдән уенчыкларын натурадан карап әвәли һәм аларның характерлы үзенчәлекләрен бирә белергә өйрәтү. Ике-өч фигурадан торган скульптура төркемнәрен катлаулы булмаган сюжетларга («Сабантуйда», «Чәй эчкәндә», «Ат чабышлары» һ. б.) берләштерү. Идел буе халыкларының әдәби әсәрләре геройларын күзаллау юлы белән әвәли белү күнекмәләрен формалаштыру. Туган шәһәре (авылы) тормышындагы вакыйгаларны чагылдыручы сюжетларны мөстәкыйль сайлый белүләрен активлаштыру. Башка белем бирү өлкәләренең эчтәлеге белән яраклаштырып, балалар эшләренең тематикасын киңәйтү. Балаларны Г. Тукай әсәрләре һам аның иҗатын чагылдыручы сәнгать төрләре (Ф. Яруллинның «Шүрәле», Э. Бәшировның «Су анасы» балетлары, Н. Җиһановның «Кырлай» симфониясе, Б. Урманче, И. Казаков, Б. Әлменов, Ф. Әминов һ. б. ның сынлы һәм рәсем сәнгатьләре әсәрләре) белән таныштыруны дәвам итү. Сәнгатькә карата уңай карашформалаштыру. «Казан» милли-мәдәни үзәгенең милли- мәдәният музеенда булу, анда борынгыдан сакланып калган өй кирәк-яраклары: кемеш подностлар, савыт-саба, бизәк тешерелгән бакыр кувшиннар, комганнар, йорт хайваннары фигуралары формасындагы бронза йозаклар; җәмәгать биналарыныә интерьерларын һәм экстерьерларын бизәүче декоратив композицияләр белән таныштыру. Борынгы бизәнү әйберләрен: йөзекләр, алкалар, беләзекләр, чулпылар, яка чылбырлары, хәситәләр һ. б.ны карау. Хәзерге заман рәссам-ювелирларның (И. Фазылҗанов, С. В. Ковалевская, В. О. Ковалевский һ. б.ның) иҗатлары белән таныштыру. Балаларның игътибарын бизәнү әйберләренең милли үзенчәлекләренә юнәлдерү. Татар халкының үзенчәлекле сәнгати һөнәре булган укабелән чигү турында сөйләү. Чигелгән түбәтәйләр, хатынкызның бәрхет аяк киеме, күкрәкчәләр, калфаклар һ.б.ны карау. Бигрәк тә популяр булган композицияләргә - «алтын каурый», чәчәк бәйләме, кошлар, бодай башагы, йолдызлар һәм ярымай мотивларына һ.б.га игътибар итү. Туган шәһәр (авыл) архитектурасы - мәчет һәм храм архитектуралары (Кол Шәриф мәчете, Раифадагы Богородицкий иратлар монастыре) белән таныштыру эшен дәвам итү. Балаларны татар халкының музыка культурасына якынайту. Татар композиторларының музыкаль әсәрләрен тыңлау. Татарстан Республикасы, Россия ФедерациясененДәүләтгимннары белән таныштыру. Горурлык
хисләре тәрбияләү.

2.5. Физик үсеш

Балаларның сәламәтлеген саклау, аларда сәламәтлек культурасы нигезләрен формалаштыру; физик культура эшчәнлегенә кызыксыну һәм аңлы караш, гармонияле физик үсеш формалаштыру максатларын тормышка ашыра. Татар халык хәрәкәтле уеннарын, физминуткалар кулланып балаларның хәрәкәт активлыгын үстерү, татар халык бәйрәмнәре, халык уеннары аша балаларның физик үсешен камилләштерү. Чәй янына бирелә торган милли камыр ризыклары: гөбәдия (дөге, йөзем һәм йомырка белән), кабартма, бавырсак, талкыш-кәләвә, чәкчәк, кош теле белән таныштыру. Хәрәкәтле халык уеннарын үзгәртеп төрләндерү күнекмәләре бирү. Милли уен-ярышларда («Таяк тартыш», «Аркан тартыш», «Капчык белән сугыш» һ.б.да) катнашасы килү теләге уяту. Кеше тормышында спортныңәһәмияте турында күзаллау формалаштыру. Милли спорт төре - көрәш белән таныштыру. Спорт өлкәсендәге билгеле уңыш-казанышлар белән таныштыру. Идел буе халыкларының төрле эчтәлекле уеннарын мөстәкыйль эшчәнлек вакытларында файдалана белү күнекмәләрен ныгыту. Хәрәкәтле уеннарда балаларда көч, җитезлек, кыюлык, тәвәккәллек, түземлек кебек сыйфатлар тәрбияләү. Уен нәтиҗәсен гадел бәяли белүләрен хуплау. Халык уеннары белән кызыксынуларын үстерү.

2.6.Программаны тормышка ашыруда терле технологиялэр, формалар һәм чаралар Программа бурычларын үтәүдә эш формаларының, практик гамәли алымнарның, чараларның әһәмияте зур.

Терле эшчэнлеклэрдэ белем бирү формалары

Хәрәкәт	Уен	Хезмәт	Танып-белү	Аралашу
-уен -хэрэкэт элементларын кулланып әңгәмә үткәрү -физминуткалар	күзәтү -уку -уен -эңгэмэ -күмэк уен (тэрбияче; балалар белэн) -сюжетлы-рольле уен -кагыйдэлеуен -экскурсия -бэйрэм	-кумэк эшчэнлек -эцгэмэ -карау -уен -дежур тору	-күзәтү -сюжетлы-рольле уен -хикәя -үстерүле уен -әңгәмә -ситуативсөйлэшэ -уку	⁻уку -хикәя -әңгәмә -өстәл театры -балалар белән аралашу -шигыр ятлау -уен (дидактик, театральләштерелгән, режиссер) -табышмакларга җавап табу -текстлы хәрәкәтле уен -тәрбияче белән аралашу
Матур әдәбият, фольклорны кабулитү	Рәсем	Музыка	Төзү	
-уку -әңгәмә -хикәя -уен -викторина	-карау -уен -бизәү -күргәзмәләр -ясау	-музыка тыңлау -жырлы-биюле уен -жырлау	-уен -күзәтү -карау	

Татар телен өйрәтүдә кулланыла торган чаралар:

1.Эшчәнлек эшкәртмәләре, диагностик материаллар.

2.Тавышлы күрсәтмәлелек (һәрпроект өчен аудиоязмалар, анимацион сюжетлар, мультфильмнар).

3.Картиналы һәм картиналы-дидактик күрсәтмәлелек(таратма һәм күрсәтмә рәсемнәр, җырлы-биюле уеннар, театр эшчәнлеге өчен материаллар.

4.Символик, график күрсәтмәлелек (пиктограммалар).

5.Күләмле күрсәтмәлелек (макетлар, муляжлар, уенчыклар)

6.Интерактив уеннар.

7.Эш дәфтәрләре.

Аралашуга чыгу ечен нэтиҗәле чаралар

Аудиоязмалар

Аудиоязмалар яңа сүзөйрәтү, сөйләм үрнәкләре үзләштерү, уеннар, кыска җырлар өйрәтү, өстәл театры күрсәтү вакытларында куллану өчен кулай. Аларны һәр эшчәнлектә куллану мөһим түгел.

Яңа сүзләр өйрәтү технологиясе

Балаларны татар телендә сөйләшергәһәм аралашырга өйрәтү билгеле бер күләмдәге сүз байлыгы булдырудан башлана. Яңа сүзләр үзләштерү процессында махсус сайлап алынган күнегүләр төп чара булып тора. Юнәлеше һәм характеры ягыннан лексик күнегүләрне икегә бүлеп карыйлар: әзерлек күнегүләре һәм сөйләм күнегүләре.Әзерлек күнегүләре балаларны яңа сүзләрне файдаланып сөйләргә әзерли. Бу күнегүләр лексик берәмлекләрне хәтердә калдырырга ярдәм итәләр. Сөйләм күнегүләре лексик күнегүләрнең бер төре буларак, Үзләштерелгән лексик берәмлекләр җирлегендә ситуацияләргә бәйле сөйләм эшчәнлеген барлыкка китерәләр. Яңа сүзөйрәтү төп методик алымнарның берсе булып тора:

-яңа сүз тәрбияче тарафыннан ачык, тегәл итеп күрсәтмә рәсем ярдәмендә әйтелә;-аудиоязмадан тыңлатыла, кабатлатыла;

-ишеткон сүзне бала рәсемннән табып күрсәтә һәм әйтә;

-сүзләр тизрәк истә калсын өчен сүз кат-кат әйттерелә, аңлашылмаган очракта, аның русча тәрҗемәсе бирелә;

-төрле эш формаларында (пышылдап, күмәкләп, төркемнәргә бүленеп, хәроәкәтләнеп әйтеп) өйрәтелә;

-уеннар кулланып («Ватык телефон», «Кайтаваз»...) ныгытыла;

-яңа сүз, таныш булган сүзләр белән грамматик конструкцияләрдә ныгытыла, мәсәлән: зур туп, чиста туп;

-аралашуда кулланыла (бала әйрәнгән яңа сүзләрне, конструкцияләрне бары аралашуда аңлап куллана);

-бала теге яки бу сүзнеаньң төгәл мәгънәсен аңлап үзләштереп калсын өчен телдән инкарь итү яисә раслау күнегүләре үткәрергә мөмкин;

-өйрәнелгән сүзләрне хәтердә калдыру максатыннан төрле уеннар оештырырга була: «Исемен әйтсәң бирәм», «Мин күрсәтәм, син әйт», «Сорап ал», «Серле кәрзин» һ.6.

Баланың сөйләмен оештыру өчен исемнеңалмашлык (мин, син, бу), сан (1дән 10га), сыйфат (тәм, күләм, төс, эчке сыйфатлар) һәм фигыль белән бәйләүграмматик конструкцияләре кулланыла. Фигыль белән таныштыру боерык фигыльләрдән башлана (бар, сикер, аша һ.б.). Уртанчылар төркемендә балаларга боерык фигыльләрне аңлап үтәүләрен таләп ителә. Зурлар тәркемендә балалар кайбер боерыкларны үзләре бирә (сикер, аша, уйна) һәм аңлап үтиләр. Мәктәпкә әзерлек тәркемнәрендә балалар үзлектән: Нишли? Син нишлисең? сорауларын бирәләр һәм аңлап җавап кайтаралар.

Диалогик сөйләм

Программаның төп асылы булып аралашуга чыгу тора. Аралашуга чыгу өчен диалогик сөйләмен әһәмияте бик зур. Диалогик сөйләмгә өйрәткәндә гадидән катлаулыга дигән дидактик принципка таянып эшләҮ кулай. Диалогик сөйләмдәиң отышлы алым - сорау-җавап рәвешендә (сорау-информация алу бирәмлеге) һәм теләк белдерә торган: теләк, үтенү, тәкъдим итү, ризасызлык төсмере булырга мөмкин. Еш кына сораудан соң, әңгәмәдәшнеңҗавап репликасы килә,раслау яисә инкарь рәвешендә булырга мөмкин.Реплика-җавап сорау рәвешендә дә булырга мөмкин: Нинди эти? Бу вакытта әңгәмәдәшнең җавабы тулы да, ким дә булырга мөмкин: Матур эти; яисә: Матур.

Мәктәпкәчә яштәге балаларга ситуатив - тематик принцип нигезендә, диалогик сөйләмне үстерү буенча түбәндәге типтагы күнегүләр тәкъдим итәргә мөмкин:

-уен ситуацияләрендә катнашу;

-тәкъдим ителгән үрнәк буенча кечкенә диалоглар тезү;

-тематик диалоглар тезү;

-сәхнәләштерүдә катнашу;

-рольлргә бүлеп сөйләү.

Диалоглар белән эшләү коммуникатив юнәлештә алып барылырга тиеш. Тәрбияче аларның балалар сөйләменә кирәрлек кирәкле формаларын эшләргә һәм төрле шартларда куллану мөмкинлеген исәпкә алырга тиеш. Тәрбияче, сөйләмгә эмоциональ бизәлеш өстәү өчен, төрле формаларны кулланырга; эш эчтәлегенә туры килә торган интонация, ишарәләр, мимикалардан файдаланырга һ.б. өйрәтергә тиеш. Шул ук вакытта, диалогны сорау биру һәм аңа җавап алу дип кенә уйларга ярамый. Балаларны диалогик сөйләмгә хас булган башка (сорау һәм җаваплардан тыш) ситуацияләр, репликалар, көндәлек аралашу формаларына да өйрәтергә кирәк.

Аралашуга чыгу өчен нәтиҗәле чаралар булып аудиоязмалар, эш дәфтәрләре, анимацион сюжетлар тора.

Эш дәфтәрләре

Эш дәфтәрләре эшчәнлектә өйрнелгән материалны ныгытуны куздә уңында тоталар. Дәфтәрләр белән эшләгәндәбалалар кабатлыйлар, бер-берсенә сораулар бирәләр, тәрбияче белән аралашалар. Балалар үзләренең эш дәфтәрләрен өйгә алып кайтып өйрәнелгән материалны кабатлый алалар. Бу дәфтәрләр белән эти-әниләр дә, тәркем тәрбиячеләре дә эшли ала, чөнки биремнәр рус телендә язылган. Дәфтәрдәге эшнең нәтиҗәсе уртанчылар төркемендә сүзне ишетеп, аңлап, предметларны табып, парлаштырып, чагыштырып, аларның сыйфатын, санын билгеләүгү китерсә, зурлар төркемендә балаларны үзара аралашуга этәрә һәм бу мәктәпкә әзерлек төркемнәрендә дәвам итә. Иң катлаулы биремнәр мәктәпкә әзерлек төркеме чөн тезелгән. Бу төркемдә хәрәкәтне белдерүче сүзләр, яки фигыльләр күп кулланыла. Балаларны ситуацияләргә куеп, сораулар биреп диалогка этәрәбез. Берүк вакытта, фигыльләр боерык формада (утыр, уйна һ.б.), 2-нче зат алмашлыгына тәңгәл формада (яки утыра, укый, шуа, ашый һ.б.), һәм дә инде үзе турында 1-нче зат алмашлыгын кулланып өйрәтелә (уйныйм, утырам, барам, эчәм һ.б.). Балалар бер-берсенә, өлкәннәргә сораулар бирергә өйрәнәләр: бу нәрсә, нишли, син нишлисең, нәрсә кирәк, нинди һ.б.

Җөмләләр төзү баланың уйлавын таләп итә, чөнки алар 3-4 сүздән торалар. Мәсәлән: Аю караватта йоклый. Куян чана шуа. Песи бит юа һ.б. Мәктәпкә әзерлек төркемендә өченче бирем җыр формасында бирелә.Бу биремнәрне интерактив такта һәм экраннарда эшләп була.

Анимацион сюжетлар

Анимацион сюжетлар балаларныц белгән сүзбайлыгына, яшь үзенчәлекләрен исәпкә алып тезелгән. Сюжетны караганнан соң, балалар белән әңгәмәләр үткәрелә, алда өйрәнелгән уен ситуацияләрен кабатларга тәкъдим ителә.

2.9. Педагоглар белән бердәм эшчәнлек

	Куелган таләпләр белән танышу		
1.	6-7 яшьлек балаларны татар теленә өйрәткәндә яңа белеем бирү технологияләре, мультимедия ресурслары куллану. Мәктәпкә әзерлек төркеме тәрбиячеләре өчен консультация әзерләү.	Ел дәвамында	Татар теле тәрбиячесе
2.	Төркемнәрдә предметлы-үстерүле тирәлекне баету буенча тәрбиячеләр белән эш үткәрҮ.	Сентябрь - май	Татар теле тәрбиячесе
3.	УМКны бөтен юнәлешләрдә дә реализацияләү һәм куллану буенча мастер-класслар үткәрү	Сентябрь - май	Татар теле тәрбиячесе
4.	Педсоветларда чыгышлар	Ел дәвамында	Администрация, специалистлар, тәрбиячеләр

2.10. Балалар бакчасында тәрбияләнүче балаларның гаиләләре белән үзара бәйләнеш

	Эш төрләре	Вакыты	Жаваплы кеше	Үтә
1.	Бәйрәм иртәләренә әзерләнүдә ярдәм күрсәтү.	Ел дәвамында	Татар теленә өйрәтүче тәрбияче, тәрбиячеләр	

2.	«Татарча сөйләшәбез» стендларындагы мәгълүматны вакытында алыштырып тору	Ел дәвамында	Татар теленә өйрәтүче тәрбияче	
3.	Әти-әниләр җыелышында катнашу	Сентябрь	Мөдир,өлкән тәрбияче, татар теленәөйрәтүче тәрбияче	
4.	Балаларны татар теленә, туган телгәөйрәтүбуенча әти-әниләр белән индивидуаль консультацияләр, әңгәмәләр.	Ел дәвамында	Татар теленәөйрәтүче тәрбияче	
5.	Балалар бакчасында конкурс эшчәнлеген оештыру, әти-әниләрне ике дәүләт телен өйрәнүдә активлаштыру (рәсем конкурслары, мультфильмнар, шигырьләр,экиятләр буенча кул эшләре конкурсы, шигырь сөйләүчеләр бәйгесе).	Ел дәвамында	Татартеленә өйрәтүче тәрбияче, өлкән тәрбияче, тәрбиячеләр	

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 30 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31
ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

3.Оештыру бүләге

3.1. Баланың үсешен тәэминитүөчен психологик-педагогик шартлар тудыру

Программа яшь һәм индивидуаль мөмкинлекләре һәм мөнфәгатьләре нигезендә баланың үсешен тәэмин итә торган түбәндәге психологик-педагогик шартлар булдыруны күздә тота.

1. Өлкәннәр белән балаларның үзара хезмәттәшлеге, балаларга эшчәнлек, партнер, сайлау мөмкинлеге бирелә торган ситуацияләр тудыруны күздә тота; яңа белемнәр һәм тормыш күнекмәләрен үзләштергәндә аның шәхси тәҗрибәсенә таяну тәэмин ителә.
2. Педагогик бәяләүнең балалар уңышының чагыштырма күрсәткечләренә ориентлашуы, ягъни баланың хәзерге һәм алдагы казанышларын чагыштыру, үз бәяне стимуллаштыру.
3. Уенны бала үсешенеәмөһим факторы буларак формалаштыру.
4. Физик, социаль-коммуникатив, танып-белү, сөйләм, сәнгать-эстетик үсешһәм аның индивидуальлеген саклап калуга ярдәм итә торган белем биру мохите булдыру.
5. Репродуктив (әзер үрнәкне яңадан җитештерүче) һәм продуктив(субъектив яңа продукт житештерә торган) эшчәнлек, ягъни, балалар эзләнүе, иҗади эшчәнлекне үзләштерү.
6. Гаилә белән узара мөнәсәбәттә булу, мәктәпкәчә яшьтәге баланың тулы үсеше өчен кирәкле шарт булып тора.
7. Педагогларның һөнәри үсеше, шул исәптән баланың осталыгын дәлилләү һәм коммуникатив компетентлыгын үстерүгә, шулай ук интернеттан куркынычсыз файдалану кагыйдәләрен белүгә юнәлдерелгән.

3.2. Үстерелешле - предметлы тирәлек оештыру үзенчәлекләре

Татар телендә дөрес сөйләшергә өйрәтү өчен, балаларны кызыксындыра алырлык аралашу даирәсе булдыру, сюжетлы уеннар оештыру, гомүмән, баланың актив сөйләмен үстерү зарур. Тәрбиячегә татар телен өйрәнүче мәктәпкәчә яшьтәге балаларның телне ясалма тудырылган тел мохитендә үзләштерүләрен онытмаска кирәк. Татар телен өйрәтү шөгыльләре өчен балалар бакчасында махсус бүлмә бар. Бу бүлмәдә РФ һәм ТР дәүләт символлары, туган шәһәр, башкаладагы истәлекле урыннарның фотографияләре, татар, рус, чуваш һ.б. халыкларның декоратив-гамәли сәнгать үрнәкләре сүрәтләнгән альбомнар, үстерешле уеннар, татар халык экиятләренең геройлары, уенчыклар: куян, аю, песи, эт, төрле төстәге һәм төрле зурлыктагы туплар, төрле төстәге күлмәкләрдән курчаклар, Идел буе халыкларының милли киемнәреннән курчаклар, дидактик һәм таратма материаллар, кирәкле мәгълүматларны истә калдырырга ярдәм итә торган схемалар, балалар өчен матур әдәбият, методик кулланмалар, яшелчә һәм җиләк-җимеш муляжлары һ.б. бар. Татар теле бүлмәсендәге уенчыклар зур, ялтыравыклы, балаларны җәлеп итәрлек, уенчыклар аларның буе житәрлек шкафларда урнаштырылган. Шул вакытта уенчыклар баланың сәламәтлеге өчен куркыныч тудырмыйлар.

1.	РФ и ТР символикасы (герб, флаг)
2.	РФ и ТР президентларының фотографияләре
3.	Татар, рус, мари, удмурт, чуваш милли киеменнән курчаклар
4.	ТР башкаласы Казан шәһәре турында информацион һәм күрсәтмәматериал (альбомнар, китаплар, открыткалар, иллюстрацияләр)
5.	ТР турында информацион һәм күрсәтмә материал (шәһәрләр, аларның истәлекле урыннары, хайваннар һәм үсемлекләр дөньясы)
6.	Татарстан, Россия, Башкортостан, Чувашия, Удмуртия, Мари-Эл, Мордовия турындаинформацион һәм күрсәтмә материал (папкалар, дидактик, хәрәкәтле уеннар)
7.	Татар язучыларының һәм шагыйрьләренең портретлары һәм әсәрләре
8.	Татар халык әкиятләре.
9.	Татар милли орнаментларының үрнәкләре (7 элемент): лалә, яфрак, кыңгырау, канәфер чәчәге, өч яфрак, чалмабаш, гөлҗимеш
10.	Татар милли орнаментлары белән таныштыру өчен дидактикуеннар: - «Бизәкне төзе»; - «Парын тап»;

	- «Тап һәм ата»; - «Киемне бизә» (түбәтәй, калфак, читек, камзул һ.б.)
11.	Яшелчә һәм җиләк-җимеш муляжлары
12.	Уенчыклар: йорт хайваннары, кыргый хайваннар, савыт-саба, җиһаз, предметлы уенчыклар
13.	УМК буенча дидактик уеннар: «Бер һәм күп», «Кем нәрсә эшли», «Курчакны киендер», «Яшелчәләр», «Җиләк-жимешләр», «Кәрзиндә нәрсә бар?», «Төсе буенча тап», «Бу кем?»,«Бу нәрсә?» һ.б.
14.	Журналлар: «Салават күпере», «Кучтәнәч»
15.	Документация: портфолио, папкалар, учет дәфтәрләре, диагностика һәм аның өчен инструментарий, анкеталар, планнар: перспектив һәм календарь, еллык, УМКны тормышка ашыру, рус телле тәрбиячеләрне татар теленә өйрәтү
16.	Уеннар тупланган папкалар: хәрәкәтле уеннар, халык уеннары, бармак уеннары

3.3.Материаль-техник тәэминитү

Куелган максатларга иреү, бурычларны үтү өчен материаль-техник шартлар тудырылган. Татар теле кабинеты балалар бакчасының беренче катында урнашкан.

Ноутбук - 1 данә
Проектор - 1 данә
Магнитлы такта - 1 данә
Магнитафон - 1 данә
өстәл - 8 данә
Стеллаж- 2 данә
Шкаф – 3 данә
Балалар өчен урындыклар - 25 данә

Методик материаллар

Мәктәпкәчә тәрбия һәм белем биру учрежденияләре өчен Федераль дәүлат укыту стандартлары талапларена җавап бирә алырдай укыту-методик комплектлары булдырылды. Балалар бакчалары андагы балаларны татар телена өйрәтү, аларның сөйлам телен үстерү өчен заман талапларена җавап бирерлек итеп төзелган эзлекле, максатчан методик асбаплар белән тәэмин ителделәр.

Таратма һәм күрсәтмә материаллар

Уртанчылар теркеменең «Минем өем» укыту методик комплекты буенча курсатма, таратма материаллар

3.4.Методик осбаплар

1.Закирова К.В. Балачак аланы: балалар бакчасы тәрбиячеләре 11эм әти-әниләр өчен хрестоматия.

2.Закирова К.В. На поляне детства: хрестоматия для воспитателей дошкольных образовательных учреждений и родителей.

3.Шаехова Р.К. Эш дәфтәре «Мәктәпкәчә яшьтәгеләр элифбасы: авазларны уйнатып. кисәк».

4. Шаехова Р.К. Эш дәфтәре «Мәктәпкәчә яшьтәгеләр элифбасы:авазларны уйнатып. 2 нче кисәк».

5.Шаехова Р.К. Методическое пособие к рабочей тетради «Мәктәпкәчә яшьтәгеләр әлифбасы: авазларны уйнатып.1,2 нче кисәкләр»

6. Шаехова Р.К. Раз- словечко, два – словечко: занимательное обучение татарскому языку

7. Шаехова Р.К. Региональная программа дошкольного

8. Зарипова З.М. и др. Аудиокомплект к методическому пособию для детей 6-7 лет "Без инде хәзер зурлар, мәктәпкә илтә юллар". Шөгыль эшкәртмәләре буенча аудиоязмалар - 71 трэк.

9.Хәзрәтова Ф.В., Шәрәфетдинова З.Г., Хәбибуллина И.Җ."Туган телдә сөйләшәбез. Балалар бакчасында татар телендә тәрбия һәм белем бирү (беренче кече яшьтәгеләр төркеме): тәрбиячеләр өчен методик кулланма.

10. Закирова К.В., Мортазина Л.М. Балачак - уйнап-келеп үсәр чак: балалар бакчасында уеннар.

11. Хәзрәтова Ф.В., Шәрәфетдинова З.Г., Хәбибуллина И.Җ. "Туган телдә сөйләшәбез. Балалар бакчасында татар телендә тәрбия һәм белем биру (беренче кече яшьтәгеләр төркеме) методик кулланма өчен аудио-кушымта.

12. Хэзрэтова Ф.В., Шэрэфетдинова З.Г., Хэбибуллина И.Ж. «Туган телдэ сейлэшэбез». Балалар бакчасында татар телендэ тэрбия һэм белем биру (икенче кече яшьтэгелэр теркеме) методик кулланма ечен аудио-кушымта.

13. Зарипова З.М., Кидрячева Р.Г., Шарипова Л.А.и д. Говорим по-татарски: рабочая тетрадь для детей 6-7 лет, изучающих татарский язык с комплектом наклеек. Балаларга мөстәкыйль рәвештә, яисә тәрбиячеләр яки әти-әниләр белән эшләү өчен 20 бирем.

14. «Танцы народов Поволжья» аудиодиск

15. Аудио-китап «Татар әкиятләре» мәәктәпкәчә яшьтәге балалар өчен

16. Г.Ибраһимова. Шома бас: мәктәпкәчә яшьтәге балаларга татар бию хәрәкәтләре өйрәтү буенча аудио-кушымталы методик кулланма

17. Татар телендә мультфильмнар. № 1

18. Татар телендә мультфильмнар. № 2

19. Татар телендә мультфильмнар. № 3

20. Татар телендә мультфильмнар. № 4

21. Татар телендэ мультфильмнар. № 5

22. Луиза Батыр-Булгари. Музыкальные сказки на татарском языке.

23. Луиза Батыр-Булгари. Африка хикмэтлэре.

24. Луиза Батыр-Булгари. Биилэр итек-читеклэр.

Аудио-җыентыклар

1. Музыкаль экиятлэр: «Сертотмас үрдәк», «Бардым күлгә, салдым кармак»

2. Музыкаль әкият: «Африка хикмэтлэре» (Л. Батыр-Булгари музыкасы, Г. Каюмов пьесасы буенча).

3. Балалар ечен жыриар һэм караоке «Биилэр итек-читеклэр» (Л. Батыр-Булгари).

4. Бакча балалары ечен биюлэр «Шома бас».

5. Мэктэпкэчэ яшьтэге балалар ечен жырлы-биюле уеннар аудиожыентыгы һэм караоке «Җырлап-биеп уйныйбыз»:

1.Чэбэк-чэбэк итэ ул (1-2 яшь);

2. Бир кульщны, булсын матур тҮгэрэк (2-3 яшь);

3. Без шатлык таратабыз, уйнарга яратабыз (3-4 һэм 4-5 яшь);

4. Без-бэхетле, шат балалар, уйныйбыз эйлэн-бэйлэн (5-6 яшь);

5. Уйныйк бергә, биик бергә, ямь тулсын яшь куиелгэ (6-7 яшь).

3.6. Файдаланылган әдәбият:

1. Шәехова Р.К. Тебәкнең мәктәпкәчә белем бирү программасы.

2. Р.К. Раз-словечко, два - словечко...Хәтер. 2011.

3. Зарипова З.М., Кидрячева Р.Г. Балалар бакчасында рус балаларына татар теле өйрәтү программасы. «Идел-Пресс», 2013.

4. Зарипова З.М., Кидрячева Р.Г. «Татарча сөйләшәбез». 4-5 яшьлек балаларны татар теленә өйрәтү буенча методик ярдәмлек, «Хәтер», 2011

5. Зарипова З.М., Кидрячева Р.Г. «Татарча сөйләшәбез». 5-6 яшьлек балаларны татар телена өйрәтү буенча методик ярдәмлек, «Хәтер», 2012

6. Зарипова З.М., Кидрячева Р.Г. «Татарча сейлэшэбез». 6-7 яшьлек балаларны татар теленэ ейрэтҮ буенча методик ярдэмлек, «Татарстан китап нэшрияты», 2012.

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Галлямова Ф.М.
Страница 33 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31
ЭЛЕКТРОННЫЙ ТАТАРСТАН

7. Ф.В. Хэзрэтова «Туган телдэ сейлэшэбез», 4-5 яшьлек балаларны туган телдэ сейлэшергэ ейрэтY ечен методик ярдэмлек. Инновацион технологиялэр YЗare. Казан, 2013

8. Зарипова З.М., Кидрячева Р.Г. «Туган телдэ сейлэшэбез». 5-7 яшьлек балаларны татартеленэ ейрэту буенча методик ярдэмлек, «Хэтер», 2016.

9. Закирова К.В., Муртазина Л.Р. «Эй, уйныйбыз, уйныйбыз».- Казан, 2013.

10. З.М., Исаева Р.С. «Устерешле уен».- Казан, 2013.

11. К. В. Закирова, Л. Р. Мортазина, Балачак- уйнап, келеп үсәр чак. -Казан. 2012 (балалар бакчасында уеннар)

12. К. В. Закирова, «Балачак аланы». төзүчесе Казан. 2011.

13. «На поляне детства» автор-составитель К. В. Закирова, Казань 2011

14. Борһанова Р. А., Юсупов Ф. Ф. Балалар бакчасында татар теле өйрәтү программасы. Татарстан Республикасы Мэгариф министрлыгы тарафыннан расланган. - Казан: РИЦ «Школа», 2004.

15. Иванова Л. Ф. Программа обучения английскому языку в дошкольном образовательном учреждении Республики Татарстан «FirstStepsinEnglish». - Казань, 2011.

16. Л. С. Выготский, П. Я. Гальперин, В. В. Давыдов, Е. А. Пассов «Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению». - Москва, 1989.

17. М.Зарипова, Р.Г.Кидрячева Л.Э.Шәрипова. Рус балаларына татар теле өйрәтү программасы. Казан , 2011

18. З.М.Зарипова, А.И.Камалова, И.И.Хэмитова «Туган телем - бөек анам теле». Яр Чаллы , 2004

19. М.А. Васильева, В.В. Гербова, Т.С. Комарова «Балалар бакчасында тэрбия һэм белем биру программасы» Казан, «Мэгариф» нэшрияты. Москва, «Мозаика-Синтез», 2006 ел.

20. Р.К.Шаехова «Тебәкнең мәктәпкәчә белем бирү программасы» Казан, 2012 ел.

21. Балалар бакчасында әдәп-әхлак тәрбиясе Закирова К.В.;

22. Уйный-уйный Үсәбез: балалар бакчасында уеннар: балалар бакчасы тәрбиячеләре һәм физкультура инструкторлары өчен методик кулланма / К. В. Закирова. - Казан: Татар. кит. нәшр, 2010

23. Мәктәпкәчә яшьтәгеләр элифбасы. «Авазларны уйнатып» 1,2. Шаехова Р.К.;

24. Раз- словечко, два - словечко... Занимательное обучение татарскому языку Р.К. Шаехова;

25. Бал Бабай З.М.Зарипова, И.М.Хәлитов.. Балалар бакчалары өчен хрестоматия. Яр Чаллы,2015.

Документ создан в электронной форме. № 147 от 09.09.2025. Исполнитель: Заляmova Ф.М.
Страница 34 из 35. Страница создана: 09.09.2025 16:31

Лист согласования к документу № 147 от 09.09.2025
Инициатор согласования: Галлямова Ф.М. заведующий
Согласование инициировано: 09.09.2025 16:31

Лист согласования Тип согласования: **последовательное**

N°	ФИО	Срок согласования	Результат согласования	Замечания
1	Галлямова Ф.М.		Подписано 09.09.2025 - 16:31	-